Mart Karus

SOOKAELAD

Viis novelli

„Odamehe" kirjastus Tartus 1919

Georg Zirk'i trükk Tartus, 1919

Pillimees.

1.

Ta oli sulane ja pillimängur külapilgaritel. Kui Ants kusagil lõõtsa tõmbas siis kajas see kaugele üle niitude, karjamaade ja sumestas maheda hobusekellukese tilksumise koplis.

Nii tänavuselgi Jaanipäeva õhtul. Ants pani harmooniku rihmaga kaela ja hakkas juba ukse eest minnes valju mängima, et aiad ja kuused rõkkasid ning kilasid. Siit säält taluõuest tuli Antsule seltsi, laisk sulane ehk säärikutega perepoeg. Jgaüks neist aga tundis otse aukartust sarnasel õhtul Antsu ees, sest ega kellelgi muul üle mitme valla olnud sarnast kõri ega kisa või harmoonikut kui Pugala Antsul. Kriiskava harmoonikuga ja pillerkaaritawa poiste parvega jõuti Jaanitule kiigele ja Leemuti karjamaal

süüdati siis alles tuli mis tuli. Jsegi laisad sulased, kes vikatilöel tihti tukkuma jäid, olid agarad rämpsu ja hagu kokku taluma. Tuli pidi aga tüdrukud kaugelt ja lähedalt kokku ajama, mida suurem leek ja poiste rima, seda rohkem tuli nii talutütreid kui sauna kabeseid. Aga ega poisid oma vallaga üksi leppind, ajasid teisest vallastki linahiukselisi Leemuti kiigele, sest Antsu pilli tundis igaüks ja teadis, et selle mängides oli pagana hää murul tantsida.

Ants istus kõrgele kasekännule, võttis harmooniku põlvile ja ürgas mängu, poisid kukkusid aga kiike höötsutama ja tüdrukuid tantsitama.

Kerite küla poiste jaanitulel oli teise valla Sõmera peremehe tütar Maigi. Ega see palju tantsindki, esiti ainult mõne tiiru, siis istus Antsu lähedalle kännule ja hakkas selle mängu päält vaatama.

„Ei tää, kas peaks hää teist kääksuta ka olema? küsis Antsult loo vahele.

„Ega midagi, päris kena, muudku müürgab, mis tal ikka", vastas Ants ja alustas uut lugu.

Aga mängis Ants kui palju lugusi tahes, tantsima Mai ei läind, aina vaatas kuidas Ants mängis. Tantsitajaile ütles, et jala olevad ära nikastand.

„No kui ei taha ei taha, ega keegi palu!" osatasid poisid, ega ükski tulnud enam teda tantsule nuruma; aga Mai istus kogu jubi aja ühel ja samal kännul. Esiti oli see Antsule pisut imelik, kuid siis lõi see ta südame mahedaks, sest Maie ei võind laita, tüdruk noor ja kena, et võta või jäta. Hakkasid nagu kahekesi sõbremaks saama, ehkki harva said mõne sõna lugude vahel lausuda.

„Ants, kus sa õige na' ilusti mängima õppisid?"

„Ega mind põle keegi õpetand, sündisin ühes harmoonikuga ja mängisin kohe emale ühe maru-polka!"

Maie silmad lõid hiilgama. Milline naljahammas!

Aga teise loo vahel:

„Ega sa Ants ometi isi seda harmoonikut teind?"

„Kes tas pidi tegema? Jsi ikka. Kui alles mähkmes olin ja vibukiigus igav hakkas, võtsin hälli küljelauad ja panin lõõtsaks taadi venesaapa sääred, kisasin hääled enne kõik saapasääre kokku, kus hakkas müürgama mis hirmus ja näe nüüd hõikab, et võsa rõkkab!"

Nii iga loo vahel, kunni päris tuttavaks said, ega ükstcist enam võõrastand. Viimaks katsus Maigi harmoonikut mängida, litsus

näpel klahve ja venitas lõõtsa nii pikaks kui see andis. Kui Ants harmooniku uue loo alustamiseks võttis, märkas tüdruk naljakalt:

„Küll sul on suur pöial!“ leidis Mai.

„Mis suur ta tühi na on!“ arvas Ants ja lugu ürgas.

Kuid väsiti viimaks ometi poole öö paiku. Ants tüdines mängimast ja kisamast, poistel lõppis jõud tüdrukute tantsitamiseks ja viristamiseks. Hakati paariti ja summakaupa laiali pudenema, mööda jalgradu, metsi ja uupi läbi laane. Ants läks Maiegi viimaks Sõmera poole saatma. Räägud kisendasid rukkis, aga pääle nende polnud mitte midagi kuuda. Eha punetas roosalt süda põhjast, kaugusse uppuv sakiline kuuse või männamets oli ta põhjal nii selgesti näha, et loe kas või viimane mänd sellest puustikust või kõik oksad kuuskede ladvust.

Nad kõndisid põllupeenraid ja rohtund kraavikaldaid. Antsul kääksatas vahete vahel harmooniku vile, Mai murdis pajulehti ja pures magusaid rukkikõrsi. Ainult harva kuuldus sõnu, aga neil oli ilma kõnetagi hää.

„Räägu pagan kisendab ka kui pastal,“ leidis korraga Mai.

„Ei tea, kas pastal peaks ka vahest kisendama?“ päris Ants.

„Mis ta tahab, et ta ei kisenda?“
„Põle kuulnud.“
„Eks sa kuula nüüd!“
Ants ei vastand, pill aina vääksatas ja Mai kitkus uue rukkikõrre puremiseks. Mõnel sammul sündis uus jutulõng, kuid katkes varsi, nii sündis neid ja lõppis nii mõnigi ennegu Sõmera õue alla kraavikaldale jõuti. Mai seisatas ennegu mulgust õue astus, nagu oodates, et Ants siit tagasi läheks, aga Ants ei läind. Pani harmooniku kaelast laiale kivile ja istus heinasao otsa. Mai aga istus mulgult kivile võttis pilli põlvile ja katsus mängida, kuid ei midagi, hääled aina kirisesid ja tulid vastumeelsed ning kõrvusöövad.

„Pead mind mängima õpetama, Ants!“
„Kuidas mina sind's õpetan?“
„Näita, kus sõrmed tulevad panna.“
„Eks ikka klahvidelle, ega muidu häält tule.“
„No eks sa näita'nd pagan!“
Tüdruk oli sao juure tulnud ja küünarnukiga Antsule külgi löönd.
„Ei mina oska sulle kedagi näidata.“
„Ei oska jah, kuidas sa mängida oskad?“
„Mängimine on teine asi.“
„Kusta's seda, pill on ju pill. Näita ometi!“

Tüdruk oli Antsu kõrvale sao otsa istund ja puutus käsivartega Antsu. Aga Antsust ei saand näitajat, katsus vahest hakatagi, aga see oli nii imelik, neid naise käsi puutu. Ta sõrmed oleks kui igal puutumisel värehtand.

„Kust see „Vanamees“ hakkas?“

„Näe siit, siis siia, siis sinna . . . näitas Ants.

Mai vajutas sõrmil kordamisi klahvidelle, vajutas lõõtsa, kuid tee mis tahad lugu ei tulnud. Ants katsus uuesti näidata, kuid Mai lasi sel silmapilgult harmooniku põlvilt langeda ja Ants haaras pilli asemel sooja käe pihku. Sellest ootamatusest kohmetas Ants ja lasi sedamaid käerandme lahti, tüdrukulle tegi aga see lõbu ja Mai naeris:

„Olid ikka va rima poiss, kuidas sa nüüd na natiks oled jäänd!“ Tüdruku naer oli äraandlik ja salakaval, kuid ütlus torkas Antsu.

„Kes on natt?!“

„Sina, kes muu, kas ma's heinasaole räägin!“ naeris tüdruk ikka edesi.

See ärritas Antsu. Ta haaras tüdruku käerandmest kinni, tõmbas selle päris oma ligi ja hakkas mulima. Kuid Mai ei karjatand, aina kõhistas avatlevalt naerda, püüdis poissi vastugi näpista ja kõdista, toppis käsi Antsu

vesti alla ja karvustas. Ants aga ärritus seeläbi ikka rohkem ja rohkem, silmad lõid tuld ja käed muutusid raudseks kui pihid. Ullates läks heinahunnik ümber ja laiali, inimesed aga sügavnesid jannates sao keskelle juba ülepää heinus. Kuulda polnud hullajaist muud kui heinakõrte suust välja sülgimist ja tüdruku tasast, kõhistavad naeru.

Siis aga jäi heinade kabin vait mõlemad jäid magama, ühtesoodu lõõtsudes. Magasid magusasti, ega virgund kumbki päikesetõusuks kojuminema. Päike oli juba suures kõrges kui keegi Antsu jalast kiskus.

„Meh?" ühmas Ants läbi une.

Aga Tooma Kustas naeris ja kiskus edasi:

„Tõuse üles Ants pagan, maailma rahvas käivad mööda, näevad ja kisuvad sul pilli lõõtsa lõhki!

Ants kahmas maast. Päike oli pooles keskhommikus, inimesi liikus taluõues edestagasi.

„Katsu nüüd kui punuma saad, muidu Sõmera vana tuleb nübelikuga, annab sulle ja tütrelegi, heinasao tal muidugi ära lõhkund!"

„Küll Mai ta ära parandab ," lausus Ants, võttis harmooniku ja jurkas Kustasega üle hirsaia karjamaa lepikusse.

„Na, sa päris talutütrega!" naeris Kustas.

Kuid Ants ei vastand midagi, vaid hakkas hooletult ja rõõmsasti vilistama, harmoonikut mõnusamini kaenla alla võttes.

„Ega midagi, suure talu tütar, mis sääl pühitseda!“

Ja Kustas naeris jälle kavalasti.

Aga Ants ei pannud Kustase naeru tähelegi, sammus vilkasti ja lausus:

„Mis tal ikka.“

Aga Kustas oli isegi tädirannast tulnud ja niisama kusagil saokülje all Jaanipäise päikese kõrgesse magand. . .

2

Antsule paistis esiti kõik see naljakana ja imelikuna, mõni aeg ei võtnud ta seda tõsiselt. „Tüdruk janditab muidu, kes seda enne näind, et talutütar sulasega, või ajab ta just nimelt sulastega, et mõnda perepoega kadedaks teha ja mõnda valusad ninanipsu tagasi maksa.“ Viimane arvamine näis Antsule kõige tõenäolisem ja valdas teda kaua. Ega seepärast Ants tüdrukust palju hoolindki, vaid lasi enda järel joosta. Aga tüdruk ei jäänd ivakeseksi Antsust maha: kus jubi ja Ants harmoonikuga, sääl oli ta juba ammu enne Antsu ootamas.

„Tujuks on see liig palju," hakkas Ants harutama, kui aga see ikka endist viisi edesi kestis, mõtles:

„Vist olen ikka tüdrukulle südame hakand!"

Kui Ants omas arvamises ikka enam ja enam veendus, tegi see talle tahtmata häädmeelt. Mingisugune hel'us asus temasse Maie vastu, ta muutus rohkem hoolikamaks, Mai aga oma korda, nähes Antsus muutust, oskas seda hinnata ja pidas seda enam Antsust kinni. Hakkas sulaselle Antsule põllul ja heinamaal päivi nädalate sekka pudema, kus ta aineti Maiest eietas. Sarnased päevad ei vähenend, aina sagenesid, kui kellegi nõiamoori nägemata käe pähe topit. Seda enam rohkendasid neid Maie vältimatud poolehoiud.

Aga ühel nädalal jõudis päev kus Ants arvas vilja küllalt küpse olevat Maiele kosja minna.

„Kaua ma ikka venitan, kui juba, siis juba ega kunagi parem ole." Sõi lõuna perelauas ja läks peremehelt hobust nuruma:

„Ei tea, ehk lubaks peremees mulle wähe hobust?"

„Mis sa's taga tegema hakkad?"

„Tahtsin oma wanamehele Lelle sauna juures saod kuhja juure kokku wedada, põle teisel

oma hobust, seljas ka jõua heinu niikaugelle kanda."

„No ega sul teda rohkem vaja lähe kui üheks söögiwaheks?"

„Ega lähe, õhtuks olen aegsasti juba tagasi."

„Eks sa siis võta päälegi vana mära, Juhan viis vist teise kopli."

Ants pööris minema, kuid tuli mõnelt sammult tagasi.

„Aga vana mära ei vea ehk vast välja, kas ehk ei võiks noore mära võtta?"

„Tohoh! Ise vedasid teisega alles mineva-aastal hundirabast, kus teised hobused ükski ligi ei läind! Ega noorega saagi, väga peru, paristab enda sao ees mätta."

„Eks ta ikka vea," arvas Ants ja pööris nagu vastu tahtmist uuesti minema. Aga ei midagi, mõnelt sammult küsis:

„Ei tea, mihukese vankre's saaks?"

„Eks sa võta seesama."

Ja peremees juhatas all õues seisva sõnikuveo vankri, paarisülla pikkuse kahadega.

„Aga nagu alevist läbi minek, sõiduvanger oleks parem."

„Noh, pole midagi, sa ju küllalt säält enne sellega läbi käind, võiks ju sõidugi vankri, aga ratas teisel natukene katki, ei tea, läheb ühest viimati ära."

„Eks ma lähe's selle samaga."

Ja Ants läkski vanamäraga ja sõnnikuveo vankriga.

Ilm udutas põuaselt vinerda, unine päike lõikas kuiva kuumusega riideist läbi. Külatee oli roopaline ja auklik, vanger hüples ja kägises, pikad kasteheinad viiasid kodarais ja mässusid ümber pikkade rummude.

Unine ilm tegi loiuks nii hobuse, kui Antsugi, võib olla, oleks õhk värskem olnud, oleks sulane ärritusegagi vankrikehades istund, nüüd aga tükkis peaaugu uni pääle, ega Ants mõtelnudki kosjadest, kuhu sõitis. Ta oleks kui linu peremehe väljalt läind tooma, või jahukotti veskilt tagasi vedama. Mõtteta hakkas vilistama, istus vankriraamile ja hakkas hobust ohjadega kehutama. Vanamära sörkis, vihtus sabaga, väristas nahka, aga maa edenes ikka tasapisi ja vähehaaval.

„Noh, vana, sa nagu kasvad edesi, kas see's mõne kosja sõit on!" noomis Ants hobusekonti ja keerutas juhekut. Vanger võrises maantee liival väätide kägisedes, puupöidade logisedes ja lahtise rattavitsa helisedes vastu sõmerat kruusa; aegajalt plartsatas vastu munakivi, määrde lirtsudes ja lagisedes rummus.

Rattad olid lõpmata kordi ümber rummu veernud, kui Ants äkki märkas, et oli jõudnud

Sõmera talu krunti. Sedamaid peatas sörkiva mära käima, ehkki oli teist siiamaani jooksma utjand, küll ohjaharuga, küll nübelikuga.

„Ei tea kas minna või?“ arvas Ants. Nüüd alles ta ärritus ja hakkas kõhelema ning kahtlema. Peatas vahetevahel hobuse keset teed seisma, konutas natukene paigal, tahtis mõnikord tagasigi pöörda, kuid lõpuks sundis ikkagi hobuse edesi uitma. Oleks teadnud need möödaminejad vanad peremehe kännud, et Ants samm edesi, kaks tagasi liikudes kosja läheb, küll oleks ammuli suuga vaatama ja silmima jäänd! Ja kui keegi oleks ühmand muiates teisele, et Ants tõesti sinna läheb, oleks kuri olnud teadjal seda tõeks teha, oleks aga sinna veel juure lisat, et Sõmera peretütrele, no seda poleks küll keegi uskund! Võidumaad ja ilmad kokku rääkida, aga ega sa seda vana kuluhabent uskuma saa! Ei oleks uskund seda ükski peremees, sulane ega karjapoisski külas, ega terves kihelkonnaski!

Aga mida lähemalle Ants Sõmera talu majale jõudis, seda aeglasemalt hakkas mära astuma ja rattakodarad ümberringi vilama. Külatee otsal aga peatas looma kinni ja murdis pääd:

„Kas ikka pöörda sisse, või koju tagasi sõita?“

Vanamära seisis, tõstis vahetevahel pikkamisi kärpsekaitseks jalgu ja lõi kompsudes vastu maad, puristas ja raputas pääd. Ants seisis tükk aega ja oleks veelgi seisnud, minupärast või õhtuni, kui mitte mära ise korraga minema poleks jurkand. Ants oli tahtnud just sel silmapilgul tagasi pöörda, kuid hobune läks juba sörkides põlluvahelist teed. Ants tõmbas ohjad sirgu, pidades hobust, kuid minek oli alla äkilisest mäest: vanger jooksis hobuselle selga, rangid tungisid pähe, ega hobune saand pidama jääda. Teegi ja tänav oli nii kitsas, et otse kuri oli ümber käända. Kuid mära oli viind Antsu kõige vankrega päris talu lähedalle ja siit oli juba narr tagasi minna, aga nähtud oli teda juba vast ehk taluaknast. Mai muidugi ta juba tunneb kaugelt. Ja Ants lasi vanamära õue sammuda.

Eks Mai olnudki kohe vastas Avas kosilasele väravagi, mille võruvitsad just samuti kägisesid kui Antsu vankre rõuguväädikvõrud.

„Eks sa kae, mihukest külalist saab näha!“

Ants aga ei lausund teretuseks sõnagi, muhatas aina kensakalt ja sidus hobuse aia külgi. Peretütrega kambri poole sammudes märkas sulane, et käed värisesid. Vabin

sõrmis oli nii suur, et seda igaüks oleks tunnud Antsu peotpidi teretades.

„Ei tea kas peremees peaks kodus olema?"

Kuid Mai tegi kavala näo ja itsitas:

„Ära karda, justku isi ei tea, ega's muidu sarnase aja valind!"

Ants ei teadnud sellele mingit tähendust anda, tegi aina kensaka näo, mis peretütrele ääretut lõbu sünnitas. Mai pakkus Antsule pingi otsa ja läks isi külalisele sahvrist kodupoolist tooma.

„Ega täna kosjadest tule välja midagi," arvas Ants ja sai seeläbi rahulikumaks.

Kuid säältsamast tuli Mai koorit piima liuaga, leivaga ja võikausiga.

„Eks oled hele muidugi, linnast nagu tulnud?"

„Meh?"

„Uued riided seljas jah, eks linnast ikka tulid või?"

„Sai ikka säältpoolt tuldud küll."

„Missa's sinna viisid?"

„Oli üks paaripäine vasikapõnn," valetas Ants.

„On teil ka hilja vasikaid!"

„Eks neid juhtu igat moodi."

Ants hakkas sööma, võid leivale määrides ja piima pääle rüüpides.

„On tore kosilase söök!“ muheles Ants, kuna talle see nalja tegi.

„Ei tea kui kaugel see peremees peaks teil olema?“

„Päevad otsa all turbarabas teine.“

„Nii hilja veel's turbaid lõigatakse?“

„Ega nad lõika, teevad kuuri ja veavad sisse.“

„Seda küll.“

Ants sõi, kärbsed sõmasid kausi ümber, puulusik kolksatas vastu liuaäärt, nuatera lõksatas vastu kausipõhja, aga peretütar küsis:

„Kuidas sa's mööda minnes siia kohe sisse pöörsid?“

„Niisama, tahtsin sind näha,“ valetas Ants leiba purres.

„Või mul poissi!“ muheles peretütar suures häämeeles.

„Aina seepärast?“

„Mispärast siis? Asja mul ju põlnd midagi, tulin vaatama missa siin teed.“

„Peretütar muheles nii, et ta Antsu veelgi sööma sundis, kui see lõpetas:

„Ega's sest midagi sulle veel saand, see kausitäis piima nüüd mõni asi, mis säält üle saab jätta!“

Aga Ants ei võind enam, pani lusika kolksti lauale ja lõpetas.

Kõne jõmples veel ühest teisest tühisest asjast, siis tegi Ants minekut.

„Nii äkki kohe?"

„Peab koju minema, peremees kukub muidu põhjama, et päeva jumalamuidu ära viidan."

Maiele paistis küll kähkune minekupakk pisut kensakas: vaevalt sai tulla kui juba läheb, aga teisepoolt võis peremees tõesti tõrelema hakata ja see õigustas ta silmis Antsu enneaegsuse peaaegu. Aga peretütre südamel pakitses nagu veel midagi. Ants oli saand ohjad võtta ja hobuse ümber pöörda, kui peretütar küünarpääga vankreraamile toetas ja heinakõrt nokitsedes sulaselt küsis.

„Ei tea Ants, kunas me pulmad teeme . . .

Antsul liigahtas midagi imelikku keelel, tahtis nagu seepääle midagi ütelda, kuid Mai jatkas:

„Võiks ikka varsi teha kohe!"

„Võiks no küll."

Ja Ants sõitis õuest välja, ilma et ta isegi aru oleks saand, miks ta hobust oheliku ohjaga vilkasti hirmutas. Aga peretütar vaatas väravalt Antsule niikaua järele, kunni see suurele maanteele käänis, siis võttis raua ja kakkas lehmadelle virnrohtu raiduma.

Ants aga sõitis vanamära sõrkides koju poole, vilistas ja arutas:

„No pühapäeval, siis lähen ikka päris kosja kohe, peremehe sõiduhobusega ja vedruvankrega!“

Ülevas meeleolus hakkas laulma ja rimamagi, aga oma valda jõudes ja Toomalt mööda minnes, kus heinalised kopli all loogu võtsid ja Kustas seljatäisi saadu kandis, tõusis vankri püsti, keerutas ohjaharusi ja hõiskas:

„Heii! Pulmad, pulmad!“

Malgutas hobust nii et see nelja hakkas liukama ja sõnnikuveo vankril kõik otsalauad kus seda ja teist kadusid.

Tooma Kustas keerutas mütsi vastu, tüdrukud lehvitid päärätikuid ja valgeid põlle ning muhelesid:

„On see aga üks mürakaru! Ajab hobuse pooleks!“

3.

Tollesama nädala neljapäeval saatis peremees Antsu alevist vikatid tooma. Vikatid lüte otsas olid minevaastased ja kitsaks kulund, ega võtnud enam põndakute hõbeheina tera ette. Aga ümargust jõhvheina ei saand nendega enam sugugi niita.

„Mitu's neid õige tuua?“

„Eks sa osta viis, kuus tükki, ega meil kellelgi pole üks parem kui teine, nagu sirbid teised igal.“

Ants rakendas hobuse ja sõitis vankre logisedes vikatid ostma. Aga teel valdas teda sarnane ülemeelikus, et ta end pidada ei saand, vaid naljasõnu igale poetas, keda teel kohtas, olgus ta tuttav või võhivõõras. Ent alevipoes ostis vikatid sarnasel näol, kui oleks juba Sõmera noor peremees.

Ülemeelikuses oli Ants kogu selle poole nädala möödand. Olid nad heina niitmas või ristikheinu rõuku panemas, Antsu kisa käis üle teiste ja helkis üle seitsme talu põllu. Oma kavatsetavaist kosjadest polnud aga kellelegi veel hingand, lootis peremehe laupäeval alles selle uudisega jalust rabada.

Alevist tagasi sõites kohtas teel vana Rõõdagi koju poole minemast. Küll igaüks teda tundis: ei olnud puudu sel inimesel lendava ega jooksva rohtudest, posimissõnust haigeile koduloomile, ega inimesegi pääle mõjuvast nõidusväest. Läks moonaka või saunamehe naine va Rõõdale oma häda kaebama, et tütar raisus, või lambatallekene kidur, ega ta ilma jäänd rahustavast sõnast. Kõiki vaesemaid oskas ta trööstida, ega rikkad ta tarkusest suurt arvandki.

„Noh, külatädi, karga aga vankrikehadesse, peremehe hobune, eks ta vii mind kui sindki ivakese maad edesi."

Rööt ronis vankri, sääl juures Antsu vananaeseliselt ülistades.

„Ei, tea kust kaugelt külamees peaks olema, ega mina tunne?"

„Eks ikka säält Põhjaka poolt."

„Soo soo — või päris Põhjakast."

„Põhjakast jah, Pugala talust."

„Või Pugalast kohe, kassa näe!"

„Sedakorda sääItsamast küll."

„Pugala Mart pidi ikka mulle vanasti sugulanegi olema, aga kes vaese inimesega sugulust peab."

„No ega nalja põle. Või sinust risust keegi muul aja nüüd midagi, aga kui hein teha, või rukkinurm pudenemas, eks siis ole hääd küll."

„Mis sest vaesest inimesest muud saabki! Ega sinu kondid muul ajal tema väljale mahu.

„Ei no, kussa sellega!"

„Või nagu siit küla üks noor perenaine, läksin mineval nädalal möödaminnes ka kord sisse vaatama, ehk annab vanale inimesele piima leibagi, aga ega tee asjagi, kapsib ja talitab nagu ei näekski sind vana mulda."

„Ei tea kes see sihuke siis oli?"

„Eks Sõmeralt ikka."

„Või Sõmeralt! Sääl ju noor Mai perenaiseks!“

„Ikka kohe, aga läheb üks linakaupmees tallu, munapudrud kohe ees.“

„Aga sinu ajas tühja kõhuga minema?“

„Vaata, et peni pääle ei aja!“

„No ega nalja põle!“

„Ise raisus veel teine.“

„Kessi?“

„Eks Mai ikka, kas põle kuulnudki?“

„Põle kuulda olnud.“

Ants muheles.

„Juba ikka mitu kuud, pidada varsi käes olema teisel.“

„Kellega's ta raisus õieti on?“

„Linakaupmehega, selle Pajuga ikka.“

„Või Pajuga?“

„Sellesamaga.“

Kuid Ants ei uskund. Naeris ohje sangutades.

„Petavad.“

„Kes petavad.“

„Need, kes räägivad.“

„Mine ikka, mine ikka, ma nägin isi kuidas linakaupmees sääl nädalate kaupa vedeles.“

„Ajavad tühja juttu!“

„Ä arva, ega mu silmad põle enne petnud, ega peta nüüdgi.“

„Laimu jutud muidu."

„Ei ole ühti. Linakaupmees, kui ta sääl ikka vedeles, luband teise ä võtta."

„Kessi? Kas Paju või?"

„No kes siis muu! Aga näe jätnud teise maha, läind ära, nüüd tüdruk raisus mis raisus."

„No kus ta's läks, ehk tuleb tagasi võtab veel ä?"

„Kus ta veel tulemas on, kui Ameerikasse, või kes teab kus ilma otsa sõitis, ei näita nägugi."

„Või päris ära läks kohe?"

„Ära jah, leia keegi äm üles."

„Tühja, ehk siinsamas kuskil redus, ei tule ainult siia külgi."

„Kes sedagi teab, hoiab enda kõrvale."

„Ehku niisama."

„Kellega?"

„Selle Maiega ikka, põle raisus kedagi?"

„No kui minu vanainimese silmad valetavad, siis ei taha ma enam Rõõt olla!"

„Võib kõik olla," arvas Ants ikka veel pooluskumata.

„On küll, nüüd ju tüdruk otsib igalt poolt meest, oli ütelnud: olgu ta sulane või saunamehe poegki, kui aga sest häbist pääseks."

Antsul nõksatas midagi käsis, ta hakkas kähku oma istent kohendama.

„Ei tea ehk ma võtan liig palju ruumi," päris Rõõt.

„Ei ole kedagi, mul muidu üks kõva tomp oli siin all."

„Läks paremaks juba?"

„Lükasin kõrvale, teab mis see oli, mõni õlekoo side või."

Vanger hüples ümargusil munakivel, kord üht kord teist ratast pidi. Kuivad rangiroomad kägisesid ja loogarõngas kõrises puise raginaga nagu kauge rapp. Antsul ei tahtnud jutt enam suuremat sigida, aga ega Rõõtki just vägise kõnelend kui teine nuiana kõrval oli. Ainult vahete vahel kuuldus rataste võrinasse:

„Parmud söövad hobuse päris kublale."

„Palju teisi jah, ega nad loomadelle rahu anna."

Siis visati kui villane sukk jutulõkkele. Hakati juba külast peaaegu välja jõudma kui Rõõt ütles omal mahamineku olevat.

„Siinsamas see väikene ütikene," juhatas Rõõt ja tähendas näpuga kaelalangevat saunahurtsikut. Siis tänas ja ülistas ta veel kord sulast ja läks, kirju seeliku väel põllupeenart mööda lössunud onni poole.

Ants nabetas hobust, vanamära sörkis tasapisi koju poole, aga Ants oleks kui pääl tukkund, või vaevas teda liig äge kuumus, mis mehe ähvardas maha mulju.

„Noh, Ants, või päris tukud?"

Ants ärkis alles siis, kui teda teist korda ja kõvemini hõigati, ühtlasi märkas, et Tooma Kustas maantee ääres aida parandas.

„Ega ilmal viga pole, päris hää vankris põõnuta, mis? Ega heina pole parem kedagi uhtuda?"

„Mis ta kurat on," ühmas Ants, ega lausend enam sõnagi rohkem.

4.

Antsus oleks miski kui söönd, ta oleks kui kellegagi heidelnud, keda ta ise aga ei seletand ega näind, ainult tundis, et see teda lämuks litsuda püüdis. Vaevalt sai Ants hoobist toibuda, kui ta otsegu puunuiaga pähe sai, vaevalt sisemiselt rahustuda, kui kange heitlus uuesti algas. Ega mees aga sellest kellelegi väliselt märku annud, aina rõõmutu, murelik ja vihane oli, mis aga teised vast tujuks pidasid. Unes vandus, kirus ja ähkis kui oleks pehme sulgpadi näol, kuna tööd tegi südametäiega, malgutas hobuseid,

teda võis looma kõige väiksemgi näljastusaplus hirmsasti ärrita, ent siis ei olnud armu, vahus oli hobusepaar kui keskhommikulle tuli. Hooletuks ja trotslikuks muutus mees, kaarel lõikas vikati liig õhukeseks, tera hakas veerma, ega võtnud heina, aga Ants ei pannud seda tähele, vaid vandus läbi hammaste: „kurat tal siin on!“ ning viristas löege kõigest jõust, et hein ühes samblaga kaare käis, kuid vikat plartsatas sinisesse kivvi ja põrkas lõhki kannast kui peerg.

„No noh, Ants, sa virutad liig vaatamata, just tuliuus vikat, sai alles otsa pantud, seda kivi sa ometi oleks pidand nägema, heinast ja samblast kaugel väljas,“ pahandas peremees.

Ants sülitas, viskas vikati kaarele ja ütles ära minnes:

„Kui ei taheta, et niidan, ega mul na suurt isu olegi!“

Aga peremees jäi niidule siunama, ega keelnud Antsu minemast.

„Kui sa paremini ei taha, ega siis sind ole vajagi siia.“

Vanamehel oli tuline kahju häást vikatist, ehkki ta rohkem ei maksnud kui viiskümmend viis kopikut. Aga lõunaajal, kui ta selle kahjuga juba harjund oli, läks Antsu manu aidalakka.

„Ants, ega sul maksa jonni kedagi!“

„Ega ma mõni karjapoiss ole, et endale ütelda lasen.“

„Noh, see'nd midagi, vihaga kirub inimene palju.“

Aga kui Ants õhtupoolikul tõhe lubas minna ja peremees teda kündma tahtis saata, paistis see sulaselle kahtlasena. Tahedakse sinna saata, kus midagi lõhkuda põle, vast heinamaal lööb jälle mõne vikatirootsu katki. Sulase hing kargas uuesti täis ja kirudes ronis lakka tagasi.

Sarnane jaburdamine kestis Antsul ainult päeva, laupäeva hommikul tõusis ühes teistega enne päeva üles ja läks sohu niitma, aga õhtuks sai tast jubissegi mineja, ehkki kisa ja rima minekuga vähem oli, kui harilikult.

Mai aga oli nagu ikka ammu juba enne Antsu sääl, istus ega tantsind. Esimese joonega tahtis Ants Maiele ägedaid sõnu julmalt näkku loopima hakata, kuid siis liigahtas tas midagi, mis ta viha vähendas. See oli mahe, iseäralikult magus ja soe, sulasesse asus endine õrnus Maie vastu, kui ta teda nägi sääl kännul istuvat. Kuid Ants ei saand seda täielikult tunda, see oleks kui järjest sapitet, koidest ära õgit, tuli uus maheduse hoog, suurem kui endine, viskus sinna tulikibedat sappi sekka, mida suu-

rem üks, seda vägevam teinegi. See oli imelik ja kummaline tunne, metsik, julm, aga ühtlasi õrnmahe, ta oli sarnane kui oleks tahtnud Antsu pooleks tõmmata, kahtpidi lõhki rębida. Mida suurema hooga see tuli, seda enam ärritus Ants. Ta hakkas lõõtspilli kiskuma pöörasena ja hulluna, mängis nii kuidas kortslõõts andis ja sõrmised võtsid, kaugelle röökis pill, kui metslane kiskja küüsis. Täna aga ei hõiskand ega rimand Ants pilliga ühes, ta kisendas, ja müürgas harmooniku röökimisse. Kuid pikkamisi hakkas mäng teda rahuldama, mängur sattus harilikku indu.

Aga jubilõpul tuli ikkagi nii välja, et Ants Maie kojusaatma läks. Harmoonik vööga kaelas ja tüdrukul päris lähedal kõndides, hakkas sapp nagu hinges tundavalt alanema ja vahetevahel arvas Ants Maie silmides ja ümbert piha kinni võttes:

„Tühi jutt, va Rõõt ajas hullu muidu, mis neil vananaisil muud teha, kui teisi laimata."

Istuti nagu ikka ennegi Sõmera õue alla heinamahe, aga tüdruk hakkas täna pärima:

„Ants, sa ikka üks aigutis oled!"

„Mispärast?"

„Väga pikaline."

„Mis asjas?"

„Noh, pulmades ikka, mis me viivitame nendega?"

Antsul paistis pisut imelikuna, et tüdruk juba teist-kolmat korda pääle hakkas ajama. Tas nagu võpatas miski, sorgatas midagi hinge ja hülgas suust oma pakituse:

„Ma juba kord käisin sul kosjas . . . "

„Kunas ? "

„ . . . aga . . . . "

„Kunas sa käisid ? — "

„Siis ikka kui ma käisin, aga . . . "

„Ja sa'i rääkindki sellest midagi ? "

„ . . . aga ma kuulsin enne teel midagi."

„Missa . . . ? "

„Va Rõõt rääkis, sa olevat raisus."

„Mina võeh ? "

„Kes siis, sina ikka. Ühe linaostjaga. "

„Linaostjaga ? "

„Sedasi kuulda oli."

„Ei see põle õige!"

„Põle õige või ? "

Antsu vallas ülemeelikus, õrnmagususe hoog mesistas sapi, ta haaras tüdruku käe ja kordas:

„Põle õige või ? "

„Põle õige jah, raisus olen ma sinuga, aga mitte linakaupmehega ! "

„Minuga'nd küll, aga linakaupmehega ennem, juba talvest saadik, varsi, mõne nädala pärast peab käes olema ? "

„Käes jah, aga see on kõik sinuga, see läheb ju ruttu!"

Kud see paistis Antsule imelikuna.

„Mai, ega ma loll ole!"

Kuid nüüd ärritus Mai, ta ei pidand enam oma trotslikust.

„Sinuga jah, juba talvest saadik sinuga raisus!"

„Ära kena ole, Mai, juba siis minuga raisus, kui elus näinudki põle?"

Aga Mai ärritus veel enam ja sai vihasekski.

„Tooma Kustas nägi, et me saos magasime, kutsun Kusta kohtu tunnistama, kui muidu mind ei usta!"

„Ah, kutsud Kusta tunnistama jah, et juba talvel sinu juures käisin?"

Aga Mai ei saand muud vastata, kui:

„Noh jah!"

Südametäis oli ta kavaluse kärpind.

„Mai ega ma tita ole! Hehehehehehee!"

Ja Ants kukkus nii laial naerul tüdruku üle hirnuma, et koer talu õues esiti urisema ja wiimaks haukuma hakkas.

Aga Mai kukkus tönnima, kangekaelsuse pisaraid valama. Antsu hirvitav naer ajas ta aga vananaiseliselt susisema:

„Sina jah, sina jah, tahad veel vastu ajada ... Ants, Ants, kui sa mulle homme

uba kosja ei tule kaeban kohtu, kohtu jah!"

Nuuksudes kargas tüdruk üle mulgulati ue ja jürkas põõnadega uksest sisse, et ee tagasikätt põras.

„Ära hirmuta!" naeris Ants talle järele ‚ära hirmuta!"

Pikkamisi loobus Antsu naer ja sulane undis, et oli päris ükskõikseks muutund taluütre vastu. Katsus vilista ja rimadagi koju oole minnes, aga ega see just tahtnud sigida, idi ta otsegu suure pingutusega välja litsuma. Aga see narriv-naerev meeleolu puges iga ilmapilk esile, mis ta oli valland, see vast oli sööv ja purev naer olnud millega ta pereütre jalust rabas. Aga lõbus polnud see tojuminek Antsule, vaevalt jõudis lakka, kui ondina vajus heinusse ja uinus kui ramp.

Päev oli juba keskhommikus, kui Ants virgus.

„Täna's peab perenaisele kosja minema, muidu kaebab kohtu!?"

Ja Ants naeris varahommikust naeru, et ühi aidapäälne helkis.

„Missa sääl hirnud, Ants?" hõikas perenaine alt.

„Niisama, täna peab kosja minema!"

„Kaeh, kaeh! Missugune sauna sinisilm su südame siis varastas?

„Ei, ikka peretütrele kohe, lähen sõnnikuveo vankrega ja vana märaga!“

„Kassa kuule, mis ta ei mõtle!“

„Noorele perenaisele, muidu kaebab kohtu!“

„Pimme või kohtu, kui kiriku ei saa!“ kobises perenaine ja läks mäele.

„No ühte kohta peab ju ometi minema, kas või aia taha, kui asjad halvad.“

Aga Ants ei läind kosja midagi, kutsus karjapoisi ja läksid lõunevahel kalu liivitsema. Kuid purika liha purres, eietas sulane:

„No kui just kohtuga sunnib, võtan ära kah, suur talu ühes, aga kosja ma küll täna'i mõtle minna.“

Ega läindki.

*

Kolmapäeva õhtupoolel, kui Pugala rahvas kopliall heinamaas loogu võttis, tuli va Rõõt tänavat mööda alla ja teadustas uudist:

„Ega te veel ei tea?“

„Mis asja?“

„Noh, selle Sõmera noore perenaisega ikka, kes raisus oli?“

„Mis temaga siis oli?“

„Noh, eks ikka ära uputand enda, alla turbaauku!“

„Võeh!“

„Mispärast siis?“

„Noh, eks ta raisus oli ju ammu selle Pajuga ikka!“

„Seda küll.“

„Oli teine süüa perele alla viind, läind augu kaldale, vaadand vette ja ütelnud peremehele: et sina ka siin all juhtusid olema, kui üks nadimgi mind kosima tuli, ütelnud ja kadund, küll karanud kõik appi, aga missa veel, kui teine isi just tahab!“

Antsu torkas see, nadi, kui nüri naaskliga ja lausus kibedalt haavat uhkusega:

„Annaks Jumal sihukestele sügavat vett!“

„Või sügavat vett!“ narritas üks tüdrukuist.

„Sihaksed need poisid rojud on, ajavad kuningagi tütred turba auku,“ hõrretas teine, aga kahju polnud kellelgi, tehti nalja surmasõnumi puhul, mida mitmeks nädalaks kihista ja naerda jatkus . . .

Taeveres 3 juulil 1918.

TILULILULII.

1.

Päike oli alles vaks maad ülal, kui Tõrama Jaak künnitüki lõpetas. Ta käänis läikiva tera maast välja, viskas saha poolküliti laiale hõlmale ja suundus piki tänavat koju poole. Hõredas aidvarjus vilas sahk nahisedes rööpas ja plartsudes hõlmapidi vastu munakive lüües. Läbi kägiseva värava õue jõudes võttis hobuse rehala väraval saha eest ja hakkas raudäkke ette säädima.

Kuid peremees hõikas alt aida juurest:

„Ega sul maksa enam minna ühtigi, lase hobune kopli, tõsta mulgulatid ette ja jäta laupäeva õhtule!"

Nüüd alles tundis Jaak värske nisuleiva lõhna ja märkas, kui ta hobuse kopli viis, et peremees aida nurga taga metskitsetalle nülgis. Ta polnud veel aega saand jahitas-

kutki kaelast ära panna, kuna püss aidaseina najal poolluipa lebas.

„Jaak sa vii õige mu kott ja püss tuppa!"

Jaak võttis püssi, pani peremehe tasku õlale ja läks üle õue tare poole. Uksepakul tuli talle peremehe tütar, Elts vastu, piimalüpsik käes ja naljatas:

„Ennäe, Jaak jahil käind, noh mitu põtra ära tapsid!?"

Aga ennegu Jaak oma pikalise olekuga vastata sai, oli Elts tare nurga taha kadund, Jaagule jättis vaid imelise maheda soojuse liigendesse ja vaevat ja valusaks jäänd selga, kus ta tasakesi kondes hajus, just kui oleks lonksaku viina rüüband.

Jaak riputas püssi rihmaga varna ja heitis ülekäe jahitasku vöödpidi põdrasarve otsa. Kui ta aida juure tagasi jõudis, nülgis peremees ikka alles talle ja oli nii innul, et vaevalt kuulis kui sulane midagi rahulikult päris.

Jaak kõneles peremehega kui oma isaga, sest ta oli lapsest saadik siin talus kasvand ja päälegi loeti teda Tõramal kasulapseks, ehk ta seda küll kirjas ei olnud. Kuid Jaagule aitas ainult pidamisestki, sest ta ei olnud paljunõudja ega nuriseja. Seitsmendast aastast pääle oli ta kogu oma jõu selle talu tööle kulutand, ilma et selle eest midagi iseäralist oles nõudnud.

„Sööma, mehed!“ hõikas Elts.

Peremees pühkis noa rohus puhtaks, pistis tuppe ja lõpetas nülgimise, võttis toore naha ja läks mäele. Jaaku-Eltsu aga jäid liha aita viima.

„Noh, Jaak, eks lähme meiegi sööma,“ sõnas Elts kui liha viidud.

See „meie“ oli Jaagule nii naljakas, et ta tahtmata muhatas. Nähes Eltsugi muhatavat, naeratas Jaak teist korda.

Pere oli juba kogu koosseisus söömas, karjapoisist vana peremeheni. Jaak sõi värsket nisuleiba äsja tehtud võiga ja rüüpis kadakpütist petipiima. Söömise lõpetades, läks ta välja uksepakule ja hakkas mullaseid jalgu lahti võtma. Kuid peremeeski tuli ja istus lävele.

„Noh, Jaak, kas lõpetid heinamaaäärse künnitüki ära?“

„Seda korda küll.“

„Aga maa oli sääl all kraaviveeres savine ja kõva, kas sahk ilma noata ikka hakkas?“

„Saand aru kedagi, et ilma noata halvem oli.“

„Hoha. Siis aga esmapäeval tuleb juba karjamaa taguselle tükile asuda.“

„Ega muud pole praegu teha kedagi.“

„No ja, eks sa siis esmapäeva hommikul saada Tõnu kündma ja tüdrukud niitma, ise jää koju minu asemelle, ma lähen ära mõneks päevaks. Aga ära sa sellest kellelegi hinga, tahtsime pisut Karusekose laane küttima minna. Läheme juba täna õhtul valmis, et vara hommiku ürjata, sa siis võta juba hommsest hommikust asi oma käe alla ja vaata, et kõik korras on."

„No eks ma siis tee," sõnas Jaak ja laotas rätikud aia roikalle ööks tahenema.

„Ja kui keegi küsib, kus peremees on, siis ütle et rabas turbalõikajate juures."

„Eks ma ütle sedagi."

Ja peremees läks tahakambri püssirohtu pakist sarve kallama ja haavlid nahkkotti panema, kuhu ta Eltsu eneselle abiks käsutas.

Peremees oli muidu hää mees, aga järsk, nagu kõik põlised metsanurga mehed, siis oli harjut ta käsku sedamaid täitma. Ainus inimene talus, kellelt ta vasturääkimist kannatas, oli Jaak ja vahel naljatujus oli peremees öelnud: saa oled selle talu ikka oma hoolega ärateenind küll, poleks mul tütart, pärandaks ta pikema jututa sulle. Aga ega Jaak talu pärast siin ruigand, ta oli lihtsalt maast madalast tööga harjund ja sellega nii kokku kasvand, et ta muud moodi olla ei saandki.

Aga võis ju niigi, et Jaak siia Tõramale peremeheks oleks saand ja Elts perenaiseks jäänd. Küllap nüüd nooremad ikka, sest ega tuulest see häädus tulnud, mis nad üksteise lähedal tundsid, aga kui Elts korra sellest linnateel oli ühmand, oli vana peremees valju vastuse annud Eltsule. Mitte kõneldagi ei tohit enam sellest ta kuuldes, kussa sellega, puupaljas poiss ja tüdruk paarisajavakamaase taluga! Aga oleks vast Jaak tööl sellest kõnet alustand, võib olla oleks vanamees otsekoheselt õiglase otsuse öelnud. Kuid kas Jaagust siis selleks sai! Mitte maikugi, sest Jaak oli selleski asjas samasugune kui mujal: kui just vägisi ei topit, siis Jaagust juba küsijat ammugi ei saand!

Peremees puhastas püssi, aga senni pidi Elts leivakoti valmis panema Ta võttis tasku ja püssi õlale, ahmis leivakoti ja astus üle mulgu kopli.

„Aga sa, Elts, vaata siis järele, et karjane oma pastlad ära paikaks, või nõelu nad ise kokku, kui ta hakkama ei saa, egas teisegi last või paljajalu metsa saata, sääl orke ja usse."

Peremees läks lepikute ja võserike kaudu, et võõrale silmale nägemata Karusekose laane saada, mis juba versta paari tagant algas.

Jaakku Eltsu jäid talle keset õuet järele vahtima.

„On aga minemis kord!“ sõnas Elts.

„Ta juba kord nihuke, mis sinna teha.“

„Ei midagi mis meil, katsume kui magama saame,“ lausus Elts ja astus üle läve. „Ega sul sisse enam asja pole, panen siis ukse kinni.

„Ei ole midagi.“

Haak kõlksatas haasa, aga Jaak seisis endisel kohal ja vaatas põõnadega ust.

„Elts, Elts ae! Mul on siiski sinna veel vaja minna, olen oma tubaka koti kambri jätnud!“

Tagakambri uks lõngsatas.

„Mis?“

„Olen oma tubakakoti kambri jätnud!“

„Ahah.“

Ja haak kukkus kõlksti vastu ukse põõna.

Jaak läks kambri tubakakotti otsima, kuid tubakakott oli tal kuue taskus, seda teadis ta ise päris kindlasti.

Tagasitulles jäi väline uks lahti, aga teda ei tulnudki tagakambrist keegi kinni panema. Nii ta jäigi.

Aga Jaak läks poole õue päält tagasi ja hõikas üle ukse:

„Elts, eks sa tule pane uks kinni, mõni varas juhtub sisse tulema!“

„Kuid perenaine ei näind vargaid, kartvatki, sest uks jäi ikkagi lahti. Sulane läks tagakambri ukse taha, võttis selle lahti ja vaatas tuppa. Elts vahtis parajasti aknast välja ega kuulnudki ukse käimist. Jaagule oleks kui mahedust ukse vahelt näkku ja rindu löönd, ta vaatas pisut aega sõnalausumata akna poole, kust kuulis vältimatumat sirinat ja rääksumist maija kostvat.

„Elts!"

Vastu Jaagu tahtmist kostis see hõige soojasti.

Alles nüüd näis tuppavahtijat aknalolija märkavat.

„Jaak, mis on?!"

Need järsud liigutused ja äkiline hüüe heidutasid sulase. Jaagul hakkas halb, nagu häbi südant närima. Kuid siis lausus:

„Tule pane uks kinni, mõni hulgus jookseb öösel sisse, kes ilmakoeri usku teab."

Taanduv sulane kuulis, kuidas ta järel keegi paljajalu astus, kuid uksepakul tagasipöörates ja seda kinni tõmmates, nägi valget kätt oma poole sirutet, kuna keegi kaunis kõvasti ta lähedal hingas. Jaak haaras käe: see oli soe, lai ja karm.

„Hääd õhtut, hääd õhtut, Elts!"

„Hääd ööd, Jaak!"

Sulane vilas kärmesti põiki üle õue aida poole.

See oli esimene kord elus, kus nad kasuvend ja kasuõde, üksteise kättpidi jumalaga jätsid.

Jaak ronis aida pääle, kus ta suveti magas värskeis heinus. Mõtlemata viskas ta kuue õlult pennile endale seletust andmata, milleks kõik see kiirus, millisega ta kõik toimib. Takused püksid jalga jättes, lasi ta käsipõsakille ja hakkas lahtisest luugiaugust välja vahtima. Ta hingeldas veel valju ruttamisest, ega näind esiti midagi, kuid siis hakkas ta pikapääle seletama.

Väljas oli saabund hämar ja pehme juuniöö, aga kui kaugelle võis läbi öise videviku näha! Madalast heinamaast, väljade vahelt tõusis rõõska auru, mis jäi ühetasaselt põldude kohta õhku rippuma kui tuhmilt läbipaistev sulgkerg laud. Aga seda mahedat rääkumist rukkis ja siristamist põõsais! Kuivi, helisevaid herneid kui oleks keegi valju hanikõris raputand, raputand ja karelnud! Suur Karusekose laan aga oli vait kui haud, juhtus mõni öölind kilahtama, kilahtas määratu puustikki, sajakordistades hääle, kui seitsekümmend seitse tühja hoonet.

Kogemata talumaja poole vaadates märgas Jaak, et Eltski alles aknal vahtis. Sulane sai jälle rahutuks, kui ta seda valkjat ko-

gu nägi aknal, liigendesse asus jälle sama värin, mis ta oli valland üleukse tagakambri vaadates. Kui aga noor perenaine näokesega üles Jaagu poole vilksatas, pööras see kõrvale ja hakkas üle soo silmima nagu oleks tal sääl midagi väga tähtsat näha. Kumbki neist ei läind ära, kuna nad üksteist ainult kordamisi vaatasid: üks aknal, teine ülal talliluugil rinnuli.

Aga naabri karjamaa seljakul kiige all oli küla jubi: harmoonik mängis, poisid rimasid ja huikasid, kuna tüdrukud laulsid ringis:

„Millal meie pulmad teeme, tilulilulii!
„Millal meie kosja lähme, tilulilulii!“

Aga suur mõisa mets, Karusekose laan kajas vastu, lauljaist paar takti järel:

„Millal meie pulmad teeme, tilulilulii!
„Millal meie kosja lähme, tilulilulii!“

Jaakku-Eltsu kuulasid jubiliste rima, mängu ja laulu, kuhu segunesid rääkude häälitsused ja põõsastest sirinad, heledad, heledad kõrinad, mis pudenesid kui valmis nisuterad sarjast. Kuid Elts oli ju perenaine ja pidi varemalt magama minema, et hommiku õigel ajal virguks karjapoissi äratama, leivakotti panema ja metsa saatma. Jaak nägi teda aknalt kaduvat ja magama minevat, kuid aken jäi pärani lahti. See aga ergutas pisut Jaaku uuesti.

Jaak kaalus, veeretas mõtteid ja ronis pika aja pärast aida päält maha ja sihtis otsekohe akna poole. Kuid sääl lõi nagu araks ja läks aknast mööda hoopis teisale.

„Katsun parem, ehk saaks uksest," arutas sulane ja astus üle kapsaaia mulgu õue. Kuid uks oligi tõesti ikka veel lahti, Elts ei olnud ikkagi teda haaki pannud, kuigi just nimelt käis seda tegemas. Aga see julgustas Jaaku seda avama. Sulane tahtis kohe tagakambri põigata, kuid tundis siis põlvis nõrgendavat värelemist ja käänis eestupa ja tegi nagu otsiks ta midagi, olgugi et teda keegi nägemas ei olnud.

Kuid siis raksatas tagakambri perenaise säng, lõngsatas raudne ukselink ja Elts küsis ettetuppa:

„Kes sääl on?"

„Mina," vastas Jaak, „olin oma piibu ennem maha unustand."

Kobas ja kobas, sängi alla ja laua pääle, aga endal piip taskus, iga silmapilk tunda kui liigatad.

„Rajak, kuhu ta's ometi pidi kaduma? Ah, näh, noh, siin ta ongi!"

Ta tegi nagu oleks leidnud otsitava kusagilt laua alt.

Eeskotta minnes nägi noort perenaist Eltsu läbi hämaruse oma kambri uksel seis-

vat. Jaagul nõksatas põlv, nagu soe hoog käis üle naha, kuid liipas siiski ukse poole.

„Jaak!" kuuldus isesugune hüüe ta seljataga.

„Mis?" Sulane pööris enese tagasi.

Kulus aga enne ivakene aega kui vastati.

„Kassa said oma piibu kätte?" Kuid see ei olnud enam endine toon.

„Kätte jah." Ja Jaak pööris uuesti ukse poole minema.

„Jaak!"

„Meh?"

„Ehk oled sa veel midagi ära unustand?"

„Ei tea midagi, kõik nagu käes teised."

Ja läks välja, kuid kuulis, et ka nüüdki veel ust haaki ei pandud. Puges uuesti talli lakka süütas piibu ja hakkas katuse sarikaid ja penne vahtima ilma, et neid siiski oleks näind. Aga unetumas pääs hakkasid mõtted kord talu, kord noore perenaise, kord vanaperemehe ümber keerlema.

„Kui tüdrukuga saakski kord sinnamaale, aga vanamees, kas see laseb, kas ta sellega nõus on. Tütar noor, talu suur ja tahtjaid palju," eietas Jaak, kuid mõtteil polnud püsivust ega järjekorda, üks tõukles üht, teine teist, ilma, et nad ükski oleks täieliselt valland. Siis aga riivasid nad jälle Eltsu.

Jaak oli mitu ja mitu korda tahtnud tõusta

ja tõusnudki, et otsustavalt viimast korda minna, kui ikka igakord luugiäärelt uuesti ja uuesti tagasi tulnud, mõeldes:

„Lasen veel vähe heinusse, las jääb enne raskesti magama, siis lähen salaja, et ta ei kuulegi.“

Kuid see minekukord ei tulnudki, harutades kulus öö, ja Jaagust ei olnud ikkagi veel minejat saand, kui hommikune lai koit luugiaugust sisse hakkas hellendama. Minemata jättiski, vaatamata, et uksed-aknad öö otsa lahti olid.

Hommikul kopli hobuseid vaatama minnes, kohtas noore perenaise karjatänavas, kui see karja saatmast tagasi tuli, kuid Jaak põikas üle aia kaerapõldu vaatama, aga keskhommikust süües märkas kui poleks Eltski ööl silma kinni saand. . .

2.

Kuid pühapäeva hommikupoole jooksul sündis Karusekose laanes midagi. Elts oli päälelõunest karja metsa saatnud, Jaak aga juba kolmat korda hobuseid vaatamas käind, kui kellegi võõras, pikakehadega vanger loginal läbi värava Tõrama õue pööris. Vankris oli miski laia riide all, kuhu pääle ei

tohtind istuda, sest mees kõndis jalgsi kõrval.

Jaak seisis kapsaaia mulgul ja vaatas hobust: see oli karvane ja väike ning puristas väsimusest.

„Küllap see ikka mõni saunamees on," arvas sulane, „tuleb vist seemne rukkid laenama."

Kuid võõras oli jõudnud juba mulguni ja küsis poolvargsi Jaagult:

„Ega teil võõraid juhtu olema?"

Jaak aga ei teadnud, mis see pidi tähendama.

„Mis siis, kui on, aga peremeest ei ole täna kodus, peate mõni teine kord tulema, kui midagi asja oli."

„Ma tulin ühes peremehega," lausus võõras.

„No kus ta siis jäi?"

Kuid võõras näitas vankrikehi ja tõstis riide ääre.

„Peremees lasti Karusekose laanes maha."

Jaak sai kui lõmmuga pähe.

„Kes siis laskis?"

„Metsavaht, tahtis meid kinni võtta, läksime sõnulema, kukkus ägedaks ja laskis, kui püssidega ähvardime."

Jaak seisis ikka alles ühel kohal, sõna lausumata, kuna võõras salakütt jatkas:

„No eks ta ise saand kah, lasksime jala-

päält kõik viis meest, aga ühel meist oli juba enne käes, missa enam! Pääasi, kui saame jäljed ära sumbuta, mehed kandsid metsavahi roisu hoopis teise külgi laane veere, verist kohtagi pole sääl enam, kus laskmine oli ja kui mõni tuleb küsib, kuidas peremees surma sai, ütelge et öösel rabandusse. Aga kui peaks tulema niikaugele, et pärima hakatakse, kes tõi, et ei tunnud, et ei näinud hästi, öösi tuli teisega pime oli, kus meie nägime! Ega peremehel enam sest kedagi!" Võõras oli juba koorma lahti kiskund, tekid ja kotid maha heitnud, kus põhjas peremees kõige püssiga ja taskuga lebas. Ainult pisitillukene auk oli kuues, pisut päälpool rinnalesta.

„Elts ae, tule siia!" hõikas Jaak kööki.

„Ei ole aega, liha põleb pannile!"

„Jäta pooleli ja tule siia!"

Elts viskas panni ja tuli lävele.

„Mis on? Peremeest ei ole kodus, meie tea omapääd midagi."

Arvas vist mõne kaupmehe olevat.

„Peremees on kodus küll, siin ta ongi, asi on see, et me midagi ei taha perenaiselt, toome aina," lausus võõras vankris talitades.

„Peremees on mahalastud," sõnas Jaak.

Kuid Elts ei tahtnud esiti uskuda, kui aga oma silmaga nägi, ütles vankri raamiletoetades:

„Näh, niikaua jandas pääle oma lõkatsiga, kui saigi mis tahtis.“

„Peame ta sisse viima,“ käskis võõras. Elts läks kohta vaatama.

Jaaku-võõrast kandsid peremehe tuppa ja asetasid tagakambri ta oma voodi.

Võõras korjas sekid ja kotid, istus vankri ja läks sedamaid minema. Alles nüüd sängi ees istudes, puhkes Elts nutma ja küsis:

„Jaak mis me nüüd teeme?“

Kuid Jaak ei teadnud midagi vastata, aga ivakese aja pärast läks siiski saunaeide järele ja rääkis sellele loo. Eit tuli tallu, hakkas surnut pesema ja saatis Jaagu kirstu järele. Õhtuks oli kirst kodus ühes kihelkonna köstriga, aga Eltsul surnuriided valmis õmmeldud. Ega ta ise sääl juures nutnud, harva kui mõni tilgake veeris laugelt sõrmile. Saunaeit oli ütelnud:

„Ega nutmine aita Eltsuke, ei too tagasi kedagi, nüüd aga pead omale meest ja talule uut peremeest vaatama.“

Saunaeidel oli tuline õigus, seda tundis Elts kohe, sest mis sa üksi suure taluga pääle hakkad!

Aga teisel nädalal olid matused ja Elts sõitis Jaaguga ühes vankris puusärgi järel

kunni surnuaida. Surnuaiast tagasitulekul pudenesid kõik peijelised koju. Tõramani sõitis ainult saunaeit oma mehega ja tasapisi sörkiva ruunaga.

Õhtul Eltsul lehmi talita ja lüpsta aidates lausus saunaeit:

„Küll sa oleks vaene Eltsukene hädas kui seda Jaaku sul talus poleks! Kes selle Tõrama vanamehe aegki korras hoidis, eks ikka Jaak, näe vanamees jooksis ööd kui päevad jahile ja sinna ta lõppiski."

„Missa Epp arvad, kui ma ta õige peremeheks võtaksingi?"

„Oi kulla laps, see oleks sul alles peremees!"

„Aga ma arvan, et ta mind ei taha."

„Jaak?"

„Jaak ikka."

„Miks ta sind ei peaks siis tahtma?"

„Ega mina tea, aga ma arvan."

„Noor tüdruk, suur talu ja Jaak põlgaks sinu ära, ä rumal ole, Elts!"

„Ta on aga sihuke kena ja imelik."

„Mihuke ta's on?"

Kuid Elts läks kähku lüpsikuga mäele ja jättis saunaeide üksi tulema. Epp aga läks Jaagu manu, kes õueaia mulku kohendas.

„Noh, Jaak kuidas peremehe elu ka tunda on?"

„Ega parem põle kui sulane olla.“

„Sedasi küll, kui teisel peremees olla, aga omale . . .“

„Võib olla, et omale o parem, ega seda tea kedagi.“

„No kes seda ei tea.“

„Võib olla küll, et on.“

Aga Epp katsus jutu naljalt tõele tüürida ja ühmas.

„Ega Tõrama talu väike ega halb ole?“

„Ega ole, hääd põllud ja jõeäärsed heinamaad.“

„Ja perenaine noor ja tüdruk inimene, kui sa õige korra katsuks, Jaak?“

„Elts nüüd mind tahab, puupaljast poissi,“ kohmas sulane. Sedamaid oli mulk kohendet ja Jaak astus üle aia, et kopli hobuseid vaatama minna. Tal oli aeg korraga nii kibe, et saunaeite oma seletust lõpeta ei lasknudki. Eit aga läks ivakese aja pärast muheldes alla lössi vajund sauna poole.

„Küll nad isi ükskord, küll nad isi,“ korrutas ta häälmeelel minnes, kui oleks lõpuliselt oma tegevusega rahule jäänd. Aga Elts talitas endiselt, kuna Jaak kündis, poisse ja tüdrukuid käsutas.

3.

Päevad veersid Jaagul kummaliselt, ööd aidalakas vahest unetud, vahest rampraske unega. Viimased tulid ainult ränga tööaegu, aga laupäeva ööd, need veeresid Jaagust kui võlutuina üle. Ei olnud neist sulase vaevat ja väsind kehale põrmugi kasu, aina kurnasid teist lahjemaks ja nõrgemaks, kui oleks paar päeva päris leivaivata kündud. Aga Annemäel laulsid tüdrukud kunni pühapäeva hommikuni:

„Millal meie pulmad teeme, tilulilulii!
„Millal meie kosja lähme, tilulilulii!"

See kajas nii valju aida pääle, et sulane tee mis tahad magada ei saand. Mõnikord oli läind jubilegi ja alles järgmisel hommikul tulnud, kuid enamjagu öid oli heinahunniku otsas vaevelnud. Peaaegu igal laupäevaööl oli Jaak luugist alla tulnud, et südaööl Eltsuga kambri juttu ajama minna, kuid see nõu sai ikka narriks, kui käsi ukselinki puutus. Ja Jaak sammus kas ukse eest mööda jubile ehk hiilis vargsi oma magamispaika tagasi. Mitu korda oli südame julgeks võtnud ja hommikul lakast alla ronind, et noorele perenaisele kõike seda rääkida, kuid nähes seda kibedasti talitavat, põrsaid ja vasikaid söötvat, sigu karjatavat ja perele sööki

valmistavat, olid kõik tahtmised nurja läind.

„Ei maksa aega viita," oli mõtelnud ja hobuseid teisele kohale läind panema.

Noorel perenaisel aga küünis päivi talitustega, söögi keetmistega, kuid ootamistegagi. Päev läks päeva, nädal nädala, kuu kuu järele, aga Jaagust ei näind asja saavat Eltsule kosja tulemiseks. Kuid ta tundis maast madalast Jaagu pikalisust, ega heitnud seepärast meelt, oli valmis veel enamgi ootama.

Kuid paari, kolme kuu pärast hakkas Eltsule kosilasi tulema. Neid oli rikkaid perepoegi, uhkelt kahe hobusega õue sõitvaid, oli aga neidki, kes ühe hobusega ja ilma kelladeta Tõrama õue sõitsid. Uhkete ees kukkus Jaagu süda araks ja sulane arvas: egas nüüd enam, nüüd on pulmad ikka ukse taga! Aga Elts oli kosilaste ees pisut iseäralik: ei arvand neist midagi, sest niihästi rikkad perepojad, kui kehvul vankreil istujad läksid nukralt tagasi. Elts aga tuli kambrist, nähes Jaaku uksekõrval istuvat, vaatas talle nii kensakalt otsa, et sulane ei võind aimatagi, mis see pidi tähendama. Aga vihane oli teine küll igakord, pärast kosilase äraminekut:

„ Veavad endid siia, justku mujal ei ole noort perenaist!"

Kuid tõesti ei näinudki mujal Eltsu ega ta talu sarnast olevat, sest kosilasi tuli ja tuli. Joru ei tahtnudki lõppeda. Nädalas oli vahest paargi korda külameeste hobused väimeherõngas, kuid see tüütas wiimaks lõpulikult Eltsu ja ta karjus neile igale suu sisse:

„Mis te tahate siit! Minema kasige, kas ma küll ei ole ütelnud, et keegi ärgu enam tulgu!"

Ja läks kambrist, lüües uksega, et akna ruudud põrasid, aga vihased kosilased, istusid vandudes vankri, lõid piitsaga Tõrama kilavat karja Muri ja sõitsid kordagi tagasivaatamata koju.

Elts aga sai kuulsaks üle mitme valla oma kurjusega kosilaste vastu.

„Mis tal viga hoobelda, tahtjaid jalaga segada," rääkisid saunaeided.

Aga oli perepoegigi kellele Tõrama talu seepärast nagu havemaks sai; kuna ennem avalikult kiideti ta põldude, heinamaade ja ehituste häädust, hakati neid nüüd kurjasti põhjama:

„Mõne talu, põllud madalad, heinamaad soos, majad vanad ja mädad, põle sul vilja, heina ega kedagi!"

Ja kui mõni hirvhammas seepääle salakavalasti tähendas:

„Oleks ikka omale saand, küll siis põllud oleks vilja kand ja heinamais lõikhein rindu.“

Seepääle ei vastand perepoeg midagi ja jäi tõrssis vahtima, ennem aga läks nöögatuna kõrtsi.

Aga oli ta'nd kuidas ta oli ja räägiti mis tahes külas Eltsust, aga sestsaadik jäeti Tõrama väimeherõngas päris rahule; pääle viimase kosilase ei tulnud ühtegi; kihelkonna noormehed oleks kui noore perenaise sootuks unustand.

Elts aga nägi seda meeleldi, et ühe ega kahehobuse vankrid enam õue ei veerend, endist viisi hakkasid päevad rahulikult edesi vilama, talitusi ja sekeldusi ühes tuues, aga niisama viieski. Tuli sügis, siis saabus talv, heinaveoga ja linateoga, selle järele suvi, kus täis sai esimene aasta endise peremehe surmast. Külas paistis see imelik, et Elts ikka veel mehele polnud läind, kuna suur ja rikas talu peremeheta seisis. Üks arvas üht, teine teist, kuid päris põhjust ei osand neist ükski aimata.

„Aga ega tal sest peremehest häda olegi, sulane Jaak paremini peremehe eest kui teine noor,“ rääkisid vanad peremehed, kui jutt sinna kaldus. Tõrama talu oli hoopis paremini joones, kui mõnel halli habemega pere-

mehel, kes kõik põllu ja ilma tujud tunneb ja teab. Elts kui perenaine oli Jaaguga üsna rahul, vaatas ilusaid vilje, kui sulaselle ja päilisele lõunat ehk keskhommikut metsa tõi. Lauleldes ja kergel sammul kõndis koju poole tagasi. Aga pühapäiviti lasi Jaagu noore hobuse ette panna ja sõitsid kahekesi kiriku, vankre mürisedes ja uhke sälu hirnudes. Vankris, Eltsul päris lähedal istudes tärkas Jaagul vahest mõte pähe, et võiks ju siin omast asjast ühmata. „Võiks, no võiks,“ arvas Jaak, kuid ilusaks arvamiseks see jäigi. Kogu tee keerles see Jaagul vahest pääs, vaatas Eltsu kõrvalt ja eietas: kui kord õige ütleks, ei tea mis näo ta teeks, kas saaks vihaseks, või läheks punaseks kui õun,“ aga Jaak ütles seda igakord ainult iseeneses, tahtis mitu korda päris ikka üteldagi, aga alati juhtus sel silmapilgul midagi segavat, kas rebenes ohjaaru, või pidid sauna Epu pääle võtma, kelle kohtasid, ehk tuli mõni oma küla inimene vastu ja hakkas kõnelema heinaniidust ja viljakasvust. Pühapäev läks pühapäeva järele kiriku poole sõites, küll suvel maantee tolmates, talvel metsateede rigisedes ja kellade helisedes peru hobuse aisal, küll kevadel põhjatumast porist läbi ronides, kus hobune väsimusest puristas ja ainult sundides kirikulised alevi vedas, aga

Jaagust ei olnud veelgi ütlejat saand, ta ikka kavatses, arvas ja harutas, kuidas „see kõige parem oleks teha. „Jätan homseks, ehk tuleb siis hää nõu pähe," oli Jaak igakord jätnud.

Ükskord ometi, kaks aastat pärast vana peremehe surma, küsis ühel pühapäeva hommikul noorelt perenaiselt:

„Kas Elts tänagi kiriku tahab minna?"

Kuid perenaine oli tüdrukud puha ära lasknud minna, polnud ühtegi kojujäämas ja kirikukäik pidi täna ära jääma. Jaak oli seda juba ennem arvand, et nad täna kogu päev ainult kahekesi kodus on. Aga täna oli Jaagu arust hää päev selleks küll, et asju joone ajada. Ta läks pani hobuse vaiapidi teisele kohale ja läks siis veel aidapääle end koguma. Miskipärast tõmbas ta uued püksid jalga, kuue selga ja sidus äsja ostet ruudulise rätiku kõri alla suure sõlme.

Nagu kosilane kunagi! Kulus aga enne aeg, kui ta aidalakast maha ronis! Aga üle kapsaaia mulgu õue astudes mõtles: oleks ikka parem homseks jätta, kuid siis tuli tal meele, et homme tüdrukud koju tulevad ja astus vastumeelt üle mulgulati. Kuid õues märkas kosilase hobuse, kes väimeherõnga ohja pidi oli seot. Sulane astus ettetuppa ja istus pingile, kuid sel silmapilgul vaatas Elts

üle tagakambri ukse ettetuppa, vist oli Jaagu käimist kuulnud. Aga vaheuks jäi nagu kogemata lahti, võib olla jättis selle Elts meelel, võib olla unustas kosjade ärevuses. Jaak aga kuulis Eltsu valju kosilasele ütlevat:

„Kuu aega pead mulle enne aega andma, siis tule tagasi!"

Kosilane tõusis toolit andis perenaisele kätt.

„No eks sa, Jaak, mine näita Saarepeedi Kaarlile ka meie põlde ja heinamaid!"

Alles nüüd märkas Elts, et Jaagul uued riided seljas olid ja ta pingil närveldes istus ja end tihti kehitas. Perenaise nägu muhatas, lõi nagu salaja särama ja Elts arvas kööki minnes: ehk saame täna juba niikaugele!

Aga kaks kosilast olid põlde läind vaatama, lonkisid heinamaas, kitkusid mõninga viljapää, närisid valmivaid rukkiteri, kuid igaühel neist oli nagu midagi südamel, et nad rohkem omi sõrmi nägid, kui Tõrama vilja ja heina vaatasid. Nad jõudsid alles lõuneks tagasi. Perenaine tõi söögi ja sundis lauda istuma, istus isegi ja sõi mõne koogi ja lihakillukese. Isutumalt sõid kõik vägisi ja tõusid varsi lauast, vaatamata perenaise sundimisele. Jaak saatis Kaarli minema, Elts koristas söögilaua ja jäi ettetuppa istuma, lootes, et Jaak tagasi

tulles oma südamelt ära räägiks. Sulane tuli varsi ja Elts küsis:

„Kas näitasid Kaarlile ikka kõik ära?“

„Sedakorda küll, turbasooski käisime.“

Aga Jaak ei rääkind rohkem midagi. Istusid veel pisut aega seda ja teist igapäevast korrutades, siis aga leidis Jaak:

„Ega midagi, hobused keskhommikust saadik ühel kohal, ehk juba paljaks närind,“ tõusis toolilt ja läks toast. Aga Elts, nähes teda uute riietega üle õue minevat, siunas:

„Pagan võtku seda Kaarlit, et ta omad kondid just sellal siia vedas!“

Ja Saarepeedi Kaarliga ikka alles pahane olles, läks loomi talitama.

*

Päevad veersid endises reas, ruttamata, ega just venideski. Teisil päivil, kui Eltsul mõtted jälle Jaagu pääle pöördus'd, arvas perenaine: eks aega ole, ega sellega tuld taga pole ja sai jälle pisut leplikumaks Kaarli vastu. Aga kui see kuu aja pärast otsust tuli kuulma, koosilasena õue sõites nagu neli nädalat tagasigi, kästi teda veel üks kuu oodata. Ta läks viisakalt minema lubades kuu pärast tagasi tulla. Lootus oli tal endist viisi südames. Aga kui ta teist ja kolmat, neljat korda tuli, siis nagu lõi väike

kahtlus hingitsema ja selle ikka enam ja enam närima hakates, pööris ta koju poole. Kui aga viiendal korral sama laul oli, sai ta aru, et teda narritakse, läks jumalaga jätmata ära, ega tulnud enam kunagi tagasi.

Aga Jaakku-Eltsu jäid Tõramale endist viisi elama üksteise kõrvale. Kuid kuna sellest sulasest asja saab, et ta nii kaugele jõuab, kes seda teab! Seda ei tea ta isegi, ta aina kavatseb, arutab, vahel teeb katseidki Eltsule kosja minna, kuid sellega kokku saades, hakkab rääkima hoopis muust asjast: viljast, põldudest, heinamaist, sigadest, lambaist . . . Võib olla läheb see mõne iseäralise juhtumise läbi korda, aga võib olla, et ei lähegi, veereb päevi, nädalaid, kuid, aastaid, aga ei lähegi . . .

Ja kui lähebki siis ikka võib ütelda, et ennem võtab Elts Jaagu, kui Jaak Tõrama Eltsu . . .

Sulane ei saa aga kaugemale põrmugi, kui ta laupäeva öil aidalakast talu lahtise akna poole vahib ja jubiliste laulu kuulab:

„Millal meie pulmad teeme, tilulilulii!
Millal meie kosja lähme, tilulilulii!“

Kuna suur Karusekose laan kajab vastu paar takti lauljaist järel:

„Millal meie pulmad teeme, tilulilulii!
Millal meie kosja lähme, tilulilulii!“

Sulane kuulab ja jääb tukkuma . . .

LOGARD

Kui va Tibu Mihkel alles elas, olid Kanakülas hoopis teissugused ajad. Seda kila ja kära laupäeva öil, mis siis küll oli! Peaaegu igal pühapäewa hommikul kuulsid naljakat uudist: kas siin või sääl talus öösel imelikud vargad käind ja perenaise koorekirnu sahvrist ehk peremehel pühapäised püksid kambrist kapist varastand, aga rahalaeka lahtimurdmata jätnud, kuna varastet asjad pärast kas säärtpidi õunapuu otsast, wõi tibapidi räästas ripus leiti. Teises talus kas pajad suurtest väikesteni kõik aiateiba ritta laot, või talutütarde põlled orkidega katuselle pulmalippudeks pandud. Seda nalja ja naeru pühapäeva hommikul kirikuminejate suus kui mõne talu katuselle, kus palju noori tütreid meheleminemata, häll kõige veoga oli nii imelisel

kombel tekkind, et keegi seda ei teadnud kodukondseist aimatagi. Nende karutükkide tegijaks oli ikka va Tibu Mihkel, või vähemalt teopoisid ta käsul ja juhatusel. Teda tundis ja teadis külas iga inimene, suurest peremehest, kunni kõige vaesema pobulini, usinast tööpoisist, kunni laisa karjapoisini. Sel mehel oli põli alles külas, teda kardeti ja austeti, läks ta kuhugille kõigesuuremassegi tallu pühadeks külla, ikka kõigeparemad suutäied leidsid tee va Tibu Mihkle suhu. Ilma ei julet teda kusagilgi jätta ja häda sellele kes tast ei hoolind või ainult piimaleiba lauale tõi, eks peremees teadis siis juba ette ära, mis tal järgmisel laupäeva ööl oodata oli: kas vahtis jäme ja kohmakas haokoost tehtud mees peremehe oma kõigeuuema mütsiga ja kuuega kangekaelselt tuppa, või leidis ta hommiku enda sängiga keset maanteed magavat, kust ta kirikulised möödasõites äratasid. Ja see suur vigurivänt ja peremeeste valitseja ei olnud rohkem sugugi kui harilik küla rätsepp, kel oma püksagi jalas polnud, vaid perenaiste käest saadud takused kaltsud ja vanad paigat ja väikseks jäänd poegade kuued. Kui suur ja hää rätsepp ta ametildasa oli, seda oli kaunis kuri öelda, sest ta õmbles võimalikult vähe, oli laisk ja hulkus aina mööda talusid ja sõi. Tegi vahest mõnes

talus püksid teopoisile, rikkus needki sootuks nii et vaene künnipoiss, kui tuli uued kaltsud heldelt perenaiselt sai, ei teadnud kuida pidi nad jalga tõmmata, säärte suud olid sama laiad kui värvelgi. Kas ta nad meelel niisugused tegi, või ei osandki ametit paremini, sellest ei saand otsa ega aru keegi pagan kätte. Kuid ega keegi Mihklile seepärast midagi lausuda tohtind, pidid rahul olema ja võrukala veel kiitma päälegi, kuna Tibu salaja habemesse naeris ja seapeki eneselle hää lasi maitsta. Ta oli naljahambaks sündind, nagu mõni eluaegseks moonakaks ja saunameheks. Nali oli va Tibu Mihklile kõik: see ta toitis, lasi teda laiselda, see oli talle kõige mõjuvamaks sõdariistaks kõige vihasemategi vaenlaste vastu, pilge on vast asi, mis valusamad vorbid lööb kui kuiv kasevibalik! See rõõmus nali oli aga ka ühtlasi sõprade hellituseks ja paituseks ning oli ka tolles süüdi et Tibu Mihkel hõisates vastu võeti tööpoiste ringi, kui ta õhtuti, pärast päeva sinna ilmus.

Aga kui Tibu Mihkel juhtus Tõntsu talust mööda minema, vaatas ta nagu pool aralt ja vargsi tagumise kambri akna poole, kus pillergoon, kanamuna potimullal läbi klaaside välja õitses. Juhtus sääl sees keegi selal just liikuvat, hoidis Mihkel enda aia taha sõstra

põõsa varjule ja piilus üksisilmi üle jämedate hire hunniku. Va Tibu oleks sääl kas või päevad otsa vahtind, oleks mitte seda va tigedat koera reot Tõntsude Matsil olnud. Salaja hiilis ta vahtijalle manu ja haaras siis rätsepal püksireist vihaga kinni. Ega see koera hambapure midagi valu oleks teind, aga ära hirmutas tulijulge Mihkle alati oma helkiva kisaga, mis männikust tagasi kaikudes kogu õue valjuna täitis. Kuid see ei peletand Mihkelt lõpuliselt vahest tuli va Tibu kepigagi koera jaoks, kuid unustas kõik vahtides, kepp libises käest ja Mihkel ärkis alles siis kui peni juba kihvul sääre hammustas. Mahedal kevade ehk hämaral suveõhtul, kui Tõntsude tagakambri aken avat oli ja säält noore tüdruku laul kostis aiatagusesse õhe, sirtsude sirisedes ja ööpiku laksutades, pidi peni kaks kord kurjasti salvama, ennegu Mihkel tundis ja koera eemalle peletas. See oli küll imelik, et Mihkel, kes kõik küla koerad lepitas ja sõbraks tegi Tõntsude Matsi Murist jagu ei saand, ja end igal jumala päeval purra lasi. Kuid Mihkel, kes Tõntsude marjaaia taga vahtis, polnud enam sugugi see Mihkel kes külas laupäeva öil maru ja kola tegi, ta oli arg, kohmetu, püüdis mõnikord koera, kui see teda parajasti puri, silitagi, kuna Muri talle kätte hammustas. Ent

puremise valu ei äritand Mihklis viha ja kui ta pärast seda koikus lebas, tundis ainult kuidas hambajäljed nagu mahedasti pakitasid ja kihelesid.

Imelik tunne oli Mihklil see ja mõistatuseks ta jäigi, miks sarnane hellus ja mahedus liigendesse kogus, kui ta aina Tõntsude Leena pääle mõtles, ei pruukind teda nähagi, kaugelt nagu rätsepp seda ikka salaja tegi. Vaja oli ainult taha küla karjamaa serva poole vaadata, kui seda nagu leili keriselt kaela viskas, ilma, et Tibu oleks teadnud, kust see tuli. Tuli see kaklusel teiste valla poistega meele, jäi mõnigi mürak andmata ja võõras ööhulgus, Kanaküla tüdrukute kütt pääsis, kui mitte just terve nahaga, siis ainult mõne võrakaga küljekontide vahele. Aga kui Mihkel vingerpusse külas mängis ja mõne karutükiga toime oli saand, siis koju poole minnes harutas iseenes:

„No las aga Leena seda hommikul kuuleb ehk näeb, küll ta saab naerda!"

Ja kõik pulmalipud talude katukseil, perevanade sängiga keset maanteed viimised, akende poriga määrimised, nii et pererahval koit hommiku välja ei tahtnudki tulla, kõik need olid ainult Mihklile niipaljuks tehtud, et aga Leena seda näeks ja kuuleks.

Ta oli iga küla tüdruku aknast sisse roninud, aga Leenaga ei olnud ta seda veel katsund. Ta kartis. Ega see hirm olnud, mis kananaha ihule ajab, ainult argus oli, imelik salajane argus, mis siiski keelas sinna minemast. Ja Mihkel mõtles Leenast: „Ega ta sisse mind lase, kui lähengi, ta pole niisugune kui teised". Ning Mihkle meelest oli Leena aken ühelegi poisile avamata ja laupäeva öö unerahu rikkumata. Seepärast oligi see tüdruk Tibule nagu mooni õis, mida käega katsuda ei või, ainult kaugelt vaadata. Aga Mihkel vahtiski kaugelt, sõstrapõõsa tagant, ega liginend rohkem Tõntsude talu tagumise kambri aknale.

2.

Ühel neljapäeva õhtul kui rätsepp Tibu Mihkel jälle Tõntsude sõstrapõõsa taga luuris, avanes talu põõnadega uks ja Leena vilkas käbedail sammel üle õue kummelite. Vaevalt sai Mihkel teispoole põõsast end rabada, kui tüdruk tast kihiseval seelikul mööda lippas. Aga rätsepp hiilis salaja järele, kuid sel silmapilgul tundis Tibu, kuidas koer omad nürid hambad sääre vajutas ja siis kurjasti kilama hakkes. Leena vaatas tagasi, ehmatas ja hakkas koera keelma.

„Muri vitsad, sina pagan, kuidas sääre lõhki tõmbas! Võta Mihkel malk, viruta jalaga, kassa ei kasi!“

Viimaks lonkis peni siiski minema, rätsepat aga enne nii mitu ja mittu korda salvates.

„Kiskus sääre vist päris puruks“.

„Koer nüüd midagi, misse väike hammas's nõnda teeb“.

„Aga valus on küll?“

„Tühi mõni valus või, tunnegi teist...“

Aga valus oli küll, sest koer oli täna vihaga tõmmand, ennemalt oli ainult katsund. Ja Mihkel tundis, et koer kaht moodi võib salvata: magusasti ja valusasti.

„...nagu väike kipitus aina“.

„Aga verd tilgub“.

„Mõni tilgake, mis see tähendab“.

Haavade valust hoolimata kõndis Mihkel nii, kui po'eks neid olemaski. Aga jutt oli otsa lõpnud, nad käisid pisut aega vaikides. Leena kõndis jalatsite kädisedes ja suurrätiku narmaste tilgendades. Mihkel nägi esimest korda Leenat nii oma lähedal, see oli peaaegu ta oma pikune, valge rätik hoolikalt ja ilusti sõlmit, kust koirohu lõhna tundus.

„Ega tea kuhu Leena peaks minema?“ arvas Tibu.

„Eks ikka tädi manu“.

„Või tädi juure".
„Tädi juure jah".
„Ei tea mis sinna".
„Taat saadab mune ja natukene liha".
„Või liha ja mune".
„Liha ja mune jah".
„Kas tädil enesel kana ega lehma ole?"
„Põle. Kust alevi inime lehma võtab".
„Ega saa jah kuskilt".
„Eks nüüd saaks kah, aga missa talle ette annad".
„No jah, missa talle ette annad, ega põe midagi".
Siis vaikisid pisut.
„Aga mis tädi selle eest arvab kah?"
„Mille eest?"
„Noh nende munade ja liha eest?"
Kuid Leena vastas nüüd häbelikult:
„Tädi kujub mulle veime".
Mihkel ei pärind enam. Vaikides jõudsid metsteele, kus sõnajalad kahelpool teed kasvades imeliku vaigulõhna segunevat hingust levitasid. Kuusik oli aga alt lage, nad kõndisid põlvist saadik laiade lehti vahel, mis kabisedes neid puutusid. Ja vaikne oli see puustik, kuna abajaist ja lohkudest niiskuse hõngu virgus.

Mihkle oli valland imelik hell meeleolu, abras oli see ja isesugune, mida alati ega

sageli ei tunta, mis ainult harukorril tuleb ja südame poeb. Kuidas siis asjadel teissugune ilme ja jumi oli, kõik, kõigevähemgi ivakene, on kallistavalt armas: sõnajalg, lepaleht, männaokas, haavakoor, puret haavgi sääres tuikas ainult pisut ja nürilt.

Korraga kitkus Mihkel uhkeima sõnajala teeveerest ja ulatas selle Leenale.

Leena seisatas, vaatas kord sõnajalga, kord Mihkelt ning sõnas:

„Ma ei saa, mu käed on kinni".

„Anna munakorv minu kätte".

Leena andis paremast käest munakorvi ja võttis sõnajala.

„Kui tore, nagu suur kuusk teine!"

„Üsna kuusk".

Ja siis polnud kummalgi sõnakest lausuda.

„Ära sa aga väga kõvasti raputa, munad lähevad katki".

„Ei raputa".

Ning jälle lõppis kõne.

Mihkel tundis isegi oma kõne ahtrust, tahtis midagi ütelda, kui kõik see paistis rumalana ja tühisena.

Kuid tüdruk algas sõnajala laiu lehti sõrmi vahel rullides ja veeretades.

„Sa olevat koer poiss, Mihkel".

„Kuidas siis sedasi?"

„Noh, alles mineva lauba panid kolm hälli Kelguta talu katuselle“.

„See's mõne koerus on!“

„Miks ta's ei ole!“

„No kui sa kõik nihukesed asjad koeruseks nimetad, siis oleks ma küll koer poiss“.

„Sa oled see viimane rihvand külas!“

„Kas see siis halb on?“

„Mispärast halb, niisugune peab just Tibu Mihkel olema!“

„Siis see sulle meeldib?“

„See on hää et sa nalja teed, kõik teised on tuimad kui taelad ja käsnad.“

Mihkel hakkas Leena kõrval uhkemalt käima, ta tundis, kuidas ta just kui hää jupike maad pikemaks oleks kasvand.

„Aga Leena anna õige see lihapäntsakki minu kanda!“

„Sul ehk saab raske?“

„Raske? Vaat kus narr! Kas sa ei tea, et ma jooksen, kui hunt ja kannan kui karu, ega sarnane nõrk oli kui teised külapoisid!“

See meeldis Leenale, ta hakkas naerma, et mets kaikus ja andis kompsu Mihklile parema käe otsa.

„On raske, venitab käe valusaks?“

„See kübe? Egas ma sinuks ole!“

Ning Mihkel haaras kõik pahema käe otsa ja näitas nagu kannaks ta tühja muna

koort. Ta talus neid vilistades ja parema, tühja käega vehkides.

„Aga Mihkel, pagan, ära sa raputa, munad lähevad katki.“

„Ei lähe midagi.“

„No lõhu sa nad ära, eks sa siis saa!“

„Mis ma's saan?“

Nägeldes ja kilades vältas tee, naeru kuulas helkiv kuusik ja kaikuv kaasik. Suviõhtu läks aga ikka hämaramaks, eha kustudes laane taga edelas ja tähti sirendama hakates pääkohal. Kentsakas tuli öö oma sõnajala lõhnaga ja abajavee hõnguga, kuid siis hingus kusagilt soost udusarnast jahedust, mis kirdetuulena lõikas läbi rätsepa riidest.

„Jahe.“

„Külm või?“

„Suurt pole midagi.“

„Võta ivakeseks mu suurrätik õlule.“

Ja Leena viskas Mihklile oma sooja, mugava katte ümber.

Varsi aga hakkas Leenal ilma rätikuta vilu ja Mihkel andis selle tagasi.

Kuid kirdetuulena lõikas uuesti soojahedus rätsepa takusest kuuest läbi ja Leena mässis oma rätiku Tibule ümber.

„Kauas me teda nii vahetame?“

„Senni kunni tee lõpeb.“

„Parem poeme mõlemad ta alla."

Ja Mihkel tõmbas Leena rätiku nurga alla, see rabeles esiti vastu, kuid Mihkli parem käsi hoidis ta kui tangidega ümbert kinni.

„Mihkel pagan, ära sa aga mune lõhu!"

„Pole neil viga midagi."

Aga siis pajatas tüdruk sosistades:

„Mihkel, ma nägin et sa iga öösi mu sõstra põõsa taga hiilisid'"

„See tuli Mihklile ootamata.

„Ei ma pole sääl käind."

„Siis põlnd see sina?"

Ja tüdruk tahtis rätiku alt välja lipsata.

„Olin küll."

„Olid?"

„Jeh."

Tüdruk jäi vagusi ega lausund enam sõnakestki.

„Ma tulen tuleval laupäeva ööl jälle."

„Sõstrapõõsa taha või?"

„Ei, ma ronin üle aia, võta aken lahti."

Kuid sel silmapilgul visati neile tagant midagi pehmet ja muredat kaela.

„Aihh!"

„Mis see's tähendab?"

Nagu vedrust tõugat visati nad rätiku alt välja.

„Kuule, üks on meile sipelga pesa kaela viskand, mul on hoburautsik kaela vahel."

Rätik oli aga kollastega sipelgatega üsna üle külvat, kihas aina.

Leena raputas rätiku puhtaks ja võttis õlule, kuid tuju oli ära, ega Mihkliilgi hakand külm.

Mugavuseta kõnti tee lõppu, kust Mihkel tagasi pööras, Leena aga alevisse suundus. Vilistades hakkas Mihkel Kanaküla poole sammuma. Loikudena õhkus läbi puutüvede loodest kollast eha, mis sõnajalge lehti all muredaks ja kõhedaks pimeduseks muutus. Hämaruses oleks kui sõnajalad eland, puud oma krobeliste tüvedega tast mööda sammund, üles alla hõõtsudes. Kuiv oks praksatas jala all, vesi lirtsatas valge sambla vahelt üles ja pritsus pükstele, kui kellegi torumoka sülitused maaalt.

„No kes see pagan pidi küll olema," mõtles Mihkel, „no juhtugu ta mulle pihku!"

Kuid kaua ei püsinud Mihkle viha, õhtu helevus vähendas selle tunduvalt ning ta sammus võbistavat kõhedust tundes koju.

3.

Järgmisel laupäeval läks Mihkel kõrtsi, kus suvilised ja aastasulased purjutasid. Tibu võeti ringi, anti viina ja õlut, kuna

aastapoiss Juss pudelipõhja näind lällutama hakkas:

„Ei mul paremat sõpra ole kui Tibu Mihkel." Joomar silitas sääljuures rätseppa juuksist ja habemest.

„Mis ajast saadik sa nii takjaks oled hakand, ripub nigu vaim Mihkle kaelas?"

„Eks ikka sest saadik kui ta mind mu Malle juure sisse lasi."

Poisid aga teadsid juba ammu seda lugu, kuidas Tibu Mihkel Audru Jussi Altvälja saunakambri oli toimetand, kuid seda küsiti ikka ja ikka Jussilt, lasti lugu sada korda kõrtsis jutusta, ilma et Juss oleks tüdinend, sest kõik mis ta Mallekesega ühenduses oli, ei läind eales vastikuks.

„No eks sa Juss, räägi meilegi, kuidas see lugu's õieti oli."

Ja Juss ürgas jutustama:

„Ega sääl ilma olnudki, aina koputin õhtust saadik poole ööni, aga Malle mait ei tahtnud ega tahtnud ukse auku lahti võtta. Pidin juba sülitades ja vihastades koju tagasi minema, aga Tibu Mihkel tuli appi.

„Tahad Malle manu?" „Jah!" „Tahad aknast sisse ronida?" „Jah." „Koputand ikka oled?" „Jah" „Aga sisse ei lasknud?" „Jah." „Sa ikka siis teda armastad?" „Jah." —

Mihkel koputas aknaraamile. „Kuuled, kas üks nagistab?" „Jah." Mihkel koputas jälle, ent ikka kõvemini. Kassa kuuled, kuidas Malle koikud nagisevad?" — „Jah." Kuid nüüd hakkas Tibu Mihkel koputades manguma: No Mall, kassa ei kuulegi võeh? Tule võta aken lahti! Kassa siis minust põrmugi ei pea kah?" ja Mihkli hääl hakkas härdamaks ja nutusemaks minema. Ent nüüd hakkas Mall naerma: „Ära narr ole Juss, missa raiskad oma ajast mine parem Audru talli pääle magama! „No Mall mis see siis tähendab, egas ma mõni hulgus ole, nagu mõnd varast hurjutab eemale!" „Mis tes's muud südaööl longite!" „No Mall, kassa ei kuule, Mall ae, kuidas sa's sihuke oled?" „Sedasi räägite kõik! Mine parem Audru talli pääle! „No hää küll Mall, on's see su viimne sõna? „Viimne jah, mine aga talli pääle!" „Aga Mall küll sa varsi seda kahjatsed, lähen, aga mitte Audrulle, tänast laupäeva ööd sa kahjatsed mitu aastat, kogu oma eluaja, „see on mu viimne sõna, ela hästi, kallis Mall!" Ja Mihkel läks nuuksudes akna alt minema, lageda õunapuu alla, mille vari heledal kuuvalgusel keset akent paistis, võttis vöölt rihma, viskas selle üle kõvera oksa ja hakkas pannalt kinni panema, kuna ta pääd silmusse katsus pista,

kuid oks oli vibav ja läks igakord üles tagasi, kui Mihkel ta alla sitkutas. Siis ronis aga Mihkel puutüve mööda üles, laskis käsipidi oksa otsa solku ja pistis pää silmusse, kuna ta jalad puutüve küljest lahti lastes nii ripnema jäi. Kuid sel silmapilgul avanes aken ja Mall hüüdis heitund häälel:

„Juss, Juss, ära end seepärast üles poo!"

„Juss, hüppa aknast sisse," hõikas Mihkel ja ronis maha.

Kus mina's veel, olin enne kui Mihkel sai hõigatagi aknaraamis kinni ja ronisin kambri kui varas. Aga Mihkel tuli lahtise akna taha, kui me juba sängiveerel istusime ja ütles üle akna sisse vaadates:

„Aga pea sa meeles Mall, kui sa Jussi ei armasta, poon enda päris tõesti siia õunapuu otsa üles! Ta pani siis akna kinni ja läks kus see ja teine."

„Noh, aga kas Mall sind välja ei ajand?" küsis Raasma Jaak.

„Ja laseb nüüd sisse iga õhtu?" päris Kuigatsi Lüll.

„Miks ta ei lase."

Kuid äkki hüüdis nurgast Ruusiaugu Jüri purjus päägа:

„Ja jah teiste kanad paneb Mihkel küll kukkedega õrrele aga Tõntsude Leenaga ei saa ega saa maale!“

See puutus Tibu Mihkelt, ta vaatas rahutult rääkija poole.

Kuid joomar jõmas edesi:

„Ega jah, missa teed ära, vahi küll iga õhtu sõstrapõõsa taga, aga midagi ei aita, koer antakse sääre hammustama tütre kaisutuste asemelle!“

„Kurat, kelle sõstrapõõsa taga ma vahtind olen?“ Mihkel kukkus vihaseks ja läks keset kõrtsi.

„Noh, eks ikka Tõntsude sauna marjaaia taga‘ kus mujal siis Leena aken on! Ja Mihkel lammas, mina olin kah teise põõsa taga, iga ööse ja õssetasin sulle koera kallale. Paar, kolm tosinat korda on koer sul sääl Tõntsude marjaaia taga sääred lõhki tõmmand!“

„Siis sind kuradit võtaks! Siis oled sinagi kes meid sipelgamättaga Kalkuni metsavahet viskas?!“

„Mina jah, oled aga hääd kibedad rautsikad!“

„Sina narukael!“

Lihkel tõmbas Jüri nurgast lagedalle, virutas talle põlvega külgi ja lõi joomari kui kera kividelle. Kuid see ajas enda üles ja

kaklus läks lahti, kõrvahoopide plaksudes ja näkkulöökide plartsudes. Juss tahtis Mihklille appi minna kuid ta hoiti kinni ja öeldi:

„Mees mehe, kaks tükki kuradi vastu!“

Aga kaklus läks verisekski: Jüril nõrgus verinire sõõrmet kuuele ja säält joana alla. Siis sai ta tugeva rusikahoobi lagipähe ja vajus tuikudes põrandalle pikali. Osateti ja ärriteti kaklejaid mõlemilt poolt, kuid kõrtsis olijaist oli kaks jagu Tibu poolt ja seepärast ei keelat teda Jürit armutumalt peksmast, kuigi see juba kõhuli oli ja enam vastu ei hakand.

„Kas sa veel teinekord koeraga puretad ja rautsikapesaga viskad!“

„Ajan sulle kümme koera kallale kui Tõntsude Leena akna alla tuled!“

Kuid kangekaelsus tegi Jürile ainult paha, seda enam sadas hoope ja võmakaid, millest kogu kõrts ohtrasti kajas. Kaksiti istus Mihkel ta selga ja hakkas peodega pähe virutama ja allolejat juuksist ja habemest katkuma, kuid see hammustas peksja pöidlasse ja sai veel enam. Kaklus lõppis alles siis, kui Mihkel päris väsis ja enam ei jõudnud ning pingile istus. Juss jootis teda viinaga ja parastas:

See oli alles üks tubli löök, Mihkel, kui sa talle lõua alt üles andsid ja ninast punase välja lõid!"

Aga Mihkel ei pannud seda tähelegi, vaid puhkas kui raskest koorma katkestusest. Jõi pakut viina ja õlut, ega rääkind sõnagi, ainult ähkis ja pühkis higi kuuekäiksega. Varsi mindigi ära, kuna Mihkel ja Jüri lõpuks kõrtsi jäid.

„No missa nüüd ütled, vana sõimur, kas sulle seda vaja oli?"

Kuid Jüri ainult nohises ja vahtis otseti määrdund lauanukka.

„Mõni käseb olla nii rumal ja ilma rahva ees sarnast asja rääkida!"

Kuid Jüri oli uimaseks pekset, ega näind kuulvatki. Elumärk oli ainult see, et ta vahetevahel klaasi suu manu upitas.

Mihkel istus talle lõpuks päris kõrvale

„Oled aga saand vennike, kuub lõhki ja silmad segamini", sõnas rebenenud hõlma ja verist nägu vaadates.

Siis istusid mõlemad tüki aega vait ja vahtisid kumbki oma ette lauale. Ivakese aja pärast tellis Mihkel pudeli õlut ja selle jõid kahekesi ära. Pudeli tühjenedes ütles rätsepp:

„Noh, Jüri hakkame nüüd koju minema!"

Jüri tõusis sõnalausumata üles ja tuikus Mihkle toetusel õue, kust jahe õhk kuuma pähe lõi. Kahekesi läksid üksteist toetades, Kanaküla poole. Tähed sirasid ja kaugel haugatas pooluniselt koer, kuna Võtikmetsa küla poolt nagu vaevalt kuuldavat harmooniku häält ja neidude laulu kuulus. Karjamaa lepikus raksusid joomarite jalge all kuivad oksad ja Ruusiagu talu õueväravkägises tasakesti lahti minnes. Kogu tee ei olnud kumbki sõna lausnud, Mihkel talutas Jüri talli pääle ja läks siis kummalises meeleolus koju poole. Oleks kui salajane jaheduse judin üle ihu jooksnud kui Tõntsude talu marjaaiast mööda läks, aga põõsa taha täna ei viitsind hiilima jääda. Koera aga polnud kusagil näha ega kuulda, talu magas nagu tühjaks jäänu.

4.

Teine laupäeva õhtu oli isesugune here, selge ja mahe. Mihkel istus pooleni ööni mulgulatil, hõõtsudes ja vilistades. Kuid siis tõusis ta säält, ronis üle aia, läks läbi kopli ubalehti jalgu riivates ja suundus siis Tõntsude talu poole. Käis ümber marjaaia tiiru ära, kuid põõsaste taga polnud kedagi näha. Sees magasid, ei kipsu ega kõpsu, aina aknaruudud läikisid hämaruses kui tardund silmad.

Rätsepp koputas sõrmenukiga raamile, aga ei midagi. Koputas uuesti, ent juba kõvemini. Kuid ei nüüdki paremaks midagi. Aga ega Mihkel seeüle võõrastand, koputas mitugi korda veel asjata, kuid Mihklile paistis see harilikuna. „Ega esimesel korral taheta kunagi hästi lasta, sunnitakse vahest isegi mitu ööd asjata konutama". Ja Mihkel koputeles edesi. Kuid kammer oleks kui tühi ja hingetu olnud. Seegi oli rätsepalle tuttav, ega lasknud seepärast end ärritagi, vaid hakas üksisilmi ruudust sisse vahtima. Tüki aja järele hakasid silmad tagaseinas magamisaset aimama ja valget pääd puhtal padjapööril ning õlani paljast kätt vöödilisel tekil, kuid need ei liigatand, aina rätsepp nägi neid rahulikult lebavat.

„Küll ta ülal on", mõtles Mihkel, „silmad lahti, justku mõni ei teaks et und pole!" Ning ta kõneles läbi ruudu:

„Leena ega sa kena ole, lähen ära, ega tulegi enam!"

Rätsepp nägi tüdrukut liigatavat.

„Lähen ära jah ega tule teinekord sõstrapõõsagi taha!"

Mangus mis mõistis ja tõotas mis oskas, pani käedki aknaruudul risti, aga siis märkas, et miski valge tagaseinast akna poole liikuma hakas.

„Õige hõlbus teine, eks ta ikka mind kalliks pea, nagu näha“, harutas rätsepp akna avamist oodates. Ega see lasknudki Mihkelt uuesti manguma hakata, ripid raksatid haasadest aknaraamile ja mõlemad pooled viskusid õisselili lahti. Siis sirgus kellegi valge särgikäiks aknalauale ja kutsus.

Mihkel tahtis selle haarata oma palavaisse pihudesse, neid mulida, suruda ja kallista, aga sai sel silmapilgul tugewa hoobi mehe kämbla kogu laiuses heledasti näkku. See hoop oli Mihklile päris tuttav. „Ruusiaugu Jüri“, tundis rätsepp, seinalt toetust otsides, et mitte langeda. Sulane Jüri aga hakkas hirmuma:

„Tere õhtust Tibu, kas ilm on kõik kirju?“

Kuid Mihkel ei lasknud endale kaht korda ütelda. Jüri pidi ta rusikate tautsu tunda saama, aga siis tundis kuidas koer omad nürid hambad talle sääre vajutas. Sulane hirvitas, õssetas koera ja kadus viimaks sõstrapõõsa taha. Aga Jüri asemelle ilmus vana Mats, kes oli veel vihasem, kui mineja.

„Või Tibu, või Tibu! Siis sinu korradi päralt olgu!..

Ja teivaga ähvardas rätsepa oimetuks viruta!

Puretuna, murituna ja tapetuna pääsis Mihkel koju.

Ja sestsaadik kadus lugupidamine Leena vastu. Mihkel muutus kõvaks kui kõbjas ja tuimaks kui taal, ega tunnud ärritust, ei isesugust värelust ihus kui Tõntsude Matsi tütrest mööda läks. Ei liigutand sõrmeotsagi, kui mõne nädala pärast kuulis Leena Jüri pulmadest. Las sigineb päälegi saunamehi ilma temata!

Aga ükskord juhtus talle Leena risti vastu ja Mihkel, et aga midagi lausuda, küsis:

„No kuidas sa's selle Jüriga elad kah?"

„Mis me elame, ega mina teda tahtnud!"

„No kes pagan siis!"

„Vanamees ikka".

„Siis sa oleks ikka mõnda muud tahtnud?"

„Muud jah, Jürit tahtnud põrmugi!"

„Kae, kae keda siis?"

Aga Leena ei vastand seekord, aina vaatas vilksti kord Mihkle otsa, mis rätsepalle midagi kui sisendas. Mihkles liigutas midagi endist mahedat ja sulatavat, üksiolles oleks ta Leenat kaelustand. Ega kumbki neist enne märgand Jüri tulekut, kui see juba sääl oli. Kuid ei Mihkel seepärast ära hakkand minema.

„Noh, Jüri, kas sul saun hakkab valmis saama Wõistre söödile?"

„Valmis ongi juba, no Leena eksa kutsu Mihkelt ka meid vaatama".

Mehed oleks kui ammugised sõbrad olnud, ei vimma ega vaenu kusagil, aga tuliuues saunas külalisena olles mõttes rätsepp:

„Kas ei oleks võind mina siin peremees olla!"

Aga kojuminnes kirus küla roopalisel teel:

„Kuradi Mats! Sarnane mold! Vägisi ajab tüdruku mehele, keda see ei taha, kuradi kauner!"

Aga ligidasel laupäeva ööl oli rätsepp endine müra Mihkel.

„Missa, va Kookla Jaagup arvad, kui me täna Tõntsude vanamehele ühe aknast sisse paneme vahtima?"

Mis sääl arvata! Jaagup ja kõik teised arvasid sedasama mis Tibugi. Jalamaid läksid lauldes ja hõisates, aga kui Tõntsude sauna õue alla said ei rõksatand kuiv kastehein ühegi hulkuja jala all. Koer meeliteti leivakannikaga, haovirnast võeti paras kubu, aga Mihkel tõi selal Matsi uusima kuue — tont teab kuidas! — võhivõõrast kapist. Ning hagadest ja sauniku kirikuskäimiskuuest tehtud peletis pandi vana Matsi aknast sisse vahtima. Ning see pagana mees tegi vahtides imet, koputas aknale ja laulis päris Tibu Mihkle häälega:

„Mats ae, Mats!
Tulime so vaese henge järgi,
Missa müüsid tütre ära Jürile,
Mihkel tahtis teda endale!
Mats ae, Mats,
Tulime so vaese henge järgi!"

Koer puksatas äkilise laulu pääle paar korda, kuid hakkas siis veel magusamini leivatükki purema. Ent mees ei jätnud järele, kopsis nii et aknaruudud lõrisesid ja laulis ikka sama laulu.

Ent kui Mats ärkis, ega sääl enam siis ajanatukest olnud, kinnisilmi üles ja õue.

„No messa korrat vahid sääl!"

Ent mees vahib ikka.

„No messa korrat näed sääl!"

Kuid mees vahtis edesi, nagu oleks ta tõesti Matsi hinge järele tulnud.

„No kassa korrat ei kuulegi!"

Aga mees on kurt.

„No koisa ära ei lähe lasen põssiga!"

Ega hingetahtja vaim püssi karda! Aga koera küll!

„Sammi näe, Sammi, tõmba kinni varas!"

Peni kargas vihast larisedes üles, tõmbas hulguse ümber ja kiskus ta kuue risti ja põiki lõhki.

Kuid siis märgas Mats pettuse.

„Sammi, Sammi vitsad! Mu oma kuub ju! Oh, sa mädand, kuidas lõhki tirind teise!"

Ja vanamees virutas koerale sarnase mõraka, et see kiunudes kongi puges, aga ise jäi vihastades haokubu riidest lahti võtma ja sajatas:

„Va Tibu, no puutugu ta mulle edespidi silma alla!"

Aga ega Mihkel Matsist kõrvale hoidnudki. Juba pühapäeval tänavas juhtusid kokku.

„Eh, eh, noh Mats, kas vana Mall sul kuue päris ilusti kokku raageldand?"

„Etsa mul ta välja maksad, hulgus!"

„Ära põhja kedagi, mõni käsi tütart ära anda vägisi!"

„Ka näe tarka, või sinusuguselle rajakalle pidin ma Leena andma, ise mailma hulgus, omal pole püksagi jalas!"

„Küll siis püksid oleks tulnud, ä seda karda, Mats!"

Aga Tibu Mihklele ei tulnud elul ajalgi oma pükse, jäi endiselt lakekausiks ja hulkuriks ja ainult seepärast, et Tõntsude Mats oma tütre Jürile oli annud . . .

Tartus, 22. mail 1918.

SÖÖMAR.

Läbi klaasise ja karge õhu paistsid kaugete metsade sinetused, kui ainsamad süngged viirud helevalges lumimeres. Võsade esil seisid talud, vingu tõustes korstnaist sinise taeva alla, kus hergav päikesetera hakkas sukeldama hangedemere taha. Hangede õõnsused tõmbasid sinakamaks aga nugaterawad harjad oleks kui värskel verivahul saand päälistet. Pikad aialatid olid nõtkuseni koormat roosa lumega, teiwas istus mõni vares, vahtides üksisilmi talumaja poole, kust tundus vorstikeedu ja kõrvend searasva lehku.

Villane koer räksis teekäijaid haukuda, kes teda lumega tagasikätt äiasid.

Jõululaupäeva õhtu. . .

ja kaugeil metsteil sõitsid puuvedajad koju küliti heinamärsil hobuste puristades ja

regede rigisedes üle külmand soode ja rabade.

Ilma hämardusel tuli külaveersesse tallu kogu kihelkonnas tuntud kerjus Madawere, kes perenaise käest hakkas pühadeks vorste manguma, tähendades oma tühja kaelakotti ja väsind jalgu. Kirudes, wandudes ja nalja ajades sai Madavere paremad kotitäied taludest kui teised ärda jumalasõnaga ja palumistega. Tal oli alati uudiseid nii ligidalt kui kaugeltki. Ega ta kerjand. Ta sai õma rikkaliku osa palga näol uudiste ja terwe nalja eest.

Piimapütt tekkis kui iseenesest värvimata lauale, värske leivaga ja äsja tehtud võiga.

„Kes siis sinusugustki pühadelaubal võib ilma jätta“, ähvardas perenaine.

Petipiim oli paks kui kile, leib valge kui sai, aga või magus kui mesi. Lõika, määri hammusta ja rüüpa! Ja Madavere võhmis, et pütipõhi paistis, poolest pätsist ainult põhi järele jäi, aga võitass täiesti tühjaks sai.

Aga parajasti kui Madavere pühadevorstide pääle juttu tahtis pöörda, tuli peremees tagakambrist kööki, silmis imelik pehme läige omatehtud õllest, aga jalges väikene nõrkus. Madawere ulatas talle sedamaid oma määratuma tobiga tühja piibu wastu, mis karjapoiste jutu järele vakane, aga aulaste arwates

seitsmepäine oli, Madaverele aga jatkus sellest ainult üheks korraks tõmmata.

„Aa — Madavere“ muheles peremees vilasel keelel, kas sa tulid jumalasõna jutlust ütlemast, et perenaiste ligidalle hoiad?“

„Üsna jeh, üsna! Kõik ilm kurjust täis nagu suur moonakate maja, mõni ainukene helde peremees käseb perenaist ahju ukse lahti võtta ja Madaverele kah jõuluvorsti anda.“

See jutt iseäranis just peremehele ei meeldind, aga et pää oli pehme kangest õllest, siis pidi wiimaks perenaine ta päälekäimisel ahjuukse avama, tanguworstid ja rasvase pekiliha kausitäie lauale tooma. See sündis kõik küll wastu tahtmist ja pahameelega aga ta sündis siiski.

„Ega ma suur sööja olegi, katsun ainult pisut ühte teist,“ arvas Madawere ja sõi kolm suuremat ja seitse vähemat vorsti ja samapalju lihakilde.

Mis palju's nõnda oli, seepärast aga pidi ta kogu homse päeva selle kõhutäiega leppima!

Madavere lõhvis ja vitsutas, aga äkki märkas ta rasvaseid tangusid närides leivamõhu kaanel suurt korpide hulka. Need olid säetud nii ilusti ritta ja hoolikasti päälistet riisi-manna-piima-muna pudruga. Need võisid alles hääd olla kõhutäie pääle!

„Ei noh, see oli küll üks kuradi koer, mis mind täna säärest tõmmata tahtis,“ hakkas Madavere korraga peremehe ja perenaisele oma kimbatust kõnelema: „eaka küll, lähen Pulleritsult mööda ja nurga tagant kargab sihande suur koer kui karu ja näljane, et neelab esimese lõnksuga. Mina suure rutuga maast kivi. . .“

Ja Mudavere lõpetas sedamaid vorstisöömise, tõusis vilkasti istmelt ja haaras leivamõhult korbi, vibutas käega selle viskamiseks, kuid hakkas lõpeks seda magusasti järama. Vaevalt oli tal aga see otsa saand kui ta habent pühkis ja edesi pajatas:

„eaka küll, viskan, aga kivi kurat lendab mööda, koer aga narrimisest veel vihasemaks. Mina ruttu teise kivi. . .“

Ta haaras jälle korbi ja sõi selle magusa rahuldusega näol.

Nii visand ta kurja koera üheksa korda, viimane läind ometi pihta, kohe kahe silma vahele ja koer pannud huludes aida põhja alla, näitand aina lõrisedes paljaid kihvu.

Nüüd oli Madavere kõrisõlmini täis, ega tahtnud pääle õlle enam midagi suu sisse.

Peremees läks sahvre ja lasi vaadinagast õlut kannu veereni. Madavere jõi ja kiitis, et õlu rammus ja paks kui poe Kusta siirup. Humalaviha tundus küllasti, et Madavere silmi

hakkas viimaks samanegi pehmus ja mahedus ilmuma kui peremehe omadessegi. Madavere rüüpas ja rüüpas ja märjukene kallistas kõrisõlmi nii imehellasti, et lust tunda, kuidas ta sääl mulksub ja vulksub. Mitmes ja mitmes kann oli meestele tühjalt vastu vaatand, kui Madavere oma jorutawa lauluga pererahvast tüütama hakkas.

Madavere lahtisaamiseks oli aga üks paras abinõu, mis alati oli aitand. Kui talt päriti:

„Kas sa oma Liisust ka midagi oled kuulnud?"

Siis pani Madavere selle pahaks, sai mõnikord üpris kurjaks ja lahkus sõimates talust. Aga täna oli tal isesugu hellus hinges humalavihast ja härdalt võttis ta nimetet asja südame ja hakkas rääkima oma noorpõlve armuloost.

„See oli siss kui ma alles poiskese ohtu noormees olin. Kõndsin peremeeste adra taga ja vedelsin vikatilöel iga jumala päe, kui Tõntsude vanamees oma kartulakoopa juurest alla sohu ei vahtind. Kui aga peremehe päänukk koopamäelt paistma hakkas, siis lõime nii, et vikat vingus ja lüsi lookas. Sai ikka mõnikord mättale magamagi heidet ja terved söögivahed põõnat. Aga noh, egas üksi sellele elat, iga lauba öösel

sai külades kolat, seitse korda vallale pääle aet ja sumeda ööga kaugemallegi longit, teise kihelkonna poistega kiskuma. Mõni-kord sai endagi turi valusaid kepihoope tunda, aga mida enam selg peksust õhetas, seda enam mahenes süda tüdruku vastu, kelle pärast see saadud. Aga üks tüdruk teiste seast oli kõige kenam minu meelest, see oli Tässu Liisu, Meoka sauna Madise vanem tütar. Kui ma teda nägin, olgu kunas tahes, sulas mu süda igakord sees kui võisilm karjapoisi leivakannikas.

Ta magas sauna aides ja iga lauba ööl oli aidakammer kuivalt sulaseid täis. Käisime ikka suure summa kaupa, üksikult ei võtnud Liisu kunagi ukseauku lahti, põruta kas või öö läbi vastu põõnu. Mõnikord istusin Liisu koiku weerele, panin talle peo piha pääle poolsalaja, nagu kogemata, ega ta seda keeland, ajas koguni oma õlanukigi minu külje vastu, toetas palja käega mu põlvele ja hakkas teistega hullu juttu ajama. Meie kahekesi aga ei rääkind kunagi sõna, seisime alati vagusi kui sukad, aga mul oli nii hää, et sääl koiduni vedelin. Jäin alati päeva kätte koju minema. Seda tüdruku sooja pihta puutudes tulid mulle vast imelikud mõtted pähe. Need olid nii naljakad, et mõnikord endalegi naeru pääle ajasid kui

neid pärast meele tuletin. Ja miks ei pidand siis see naljakas olema: nägin, et Liisu oli mu naine ja see Madise lössivajund saun oli meie oma ühes kahe utekesega, lehmaroniga ja kolevaese orikaga, kes oma pikka nina iga jumala päe aknaaugust sisse pistis ja rõngas sabaga sõbralikult vehkis. Eaka küll, eks ükskord kiusas see mind nii, et suurest poiste summast lahku lõin ja üksinda Meoka talu sauna aida taha hiilisin, seinale koputin ja Liisut häälitsin ust lahti võtma. Aga tal ei tulnud meelegi mind üksinda sisse lasta, käseb ilusti koju tagasi minna. Kuid kus sa lähed koju kallikese ukse tagant kui veri sulab soontes kui mahl, aga noorus hüppab ihus kui kaheaastane sälg. Ei uskund aga oma silmi kui aidauks viimaks siiski paotas, puuhingedel kägises ja Liisu, kirju suurrätik üle õlgade, aidatrepile tuli ja kummulivisat külimitu põhjale istus. Toetin enda lõmmuvirnale ja hakkasin ääriveeri mööda kõnelema. Liisu ei lausu aga sõnagi, kuulab ja liigutab sõrmi suurrätiku all. Mina sattusin kõnelemise indu ja algasin varsi kõnet kahest utest, suurest lehmaronist ja orika pikast ninast. Aga Liisu ei lausu veelgi sõnakest. Kuid nüüd ei jõudnud ma enam pidada, istusin külimitu põhjale üsna ta lähedalle ja pärisin, et mis ta sest arwab,

kui ma ta omale naeseks võtaks. Aga tema pagan istub kui tumm. Siis võtsin tal ümbert kõvasti kinni ja hüüdsin talle valju kõrva, et kas ta ei taha minuga pulmi teha. Aga Liisule poleks kui kõrvu jumalast loodudki, aga lahti ta end mu käte vahelt ka ei tahtnud rabeleda. Tõmbasin tal suurrätiku silmi eest: tema naerab nii magusasti, lõkerdab ja lõkerdab ja ütles alles siis:

„Sa ikka vist oled vähe loll!"

Ja naerab veel magusamini kui enne, et vesi silmis läikis. See hakkas mulle nagu südamesse, torkas kui pind, et otse hinges kipitama lõi. Kui ta aga ikka edesi naeris ja mind näägutas, sai mu süda nii täis, et lubasin talle lõmmuga pähe anda ja kirusin, et seda tüdrukuraibet see ja teine võtaks. Jätsin ta kõige külimituga sinna ja tulin ära: ta aga jäi ikka endist viisi naerma ja õlletas mind tagantki järele.

Eaka küll, eks jälle Käära jubis kuulsin Kuigatsi Jürilt mis kõik see tähendas. Kiigutime kahekesi Jüriga tüdrukuid, kui ta äkki pajatas:

„Kas sa Leenu tead, mis Tässu Liisu jubides ei käi?"

„Kust mina seda tean."

„Või ei tea jeh, isi suured südamesõbrad, ä aja tühja.

„Ei mul pole aimugi."

„Või põle jeh, tead paremini ikka kui mina, eks ta ole sulle puha oma südame päält ära rääkind, missa tühjast hoiad.

„Ega ma hoiaks ühti, mis minul sest, aga kui mul hinge taga põle midagi, isi oska ka arvata."

„Või ei oska jeh, mis sääl arvata kui endal teada kõik kui päisi päeva, et va Meoka Mart isi oma sauna Madise tütre juure aita käib."

„Jüri petab kui vana naine!"

„Ei peta jeh, mis ma muidu tühjast jutust ilma teen, kui isi nägin mineva laubaööl kui vana Mardi kõver nina ja valged kesapüksid aida nurga taha kadusid. Ootan mina ja ootan, arvan et ega Liisu, nagu noor tüdruk seda vana raibet sisse lase, aga vana Mart jäigi sinna, ega tulnudki tagasi. Eaka küll, läksin ukse taha hiilima, kus Liisu sängid nagisesid mis hirmus! Mina panin plehku, pidin veel suure rutuga maoli aiaotsa jääma."

Aga tüdrukud arvasid, et see Jüri jutt kõik puhas selge vale on, aga Jüri ise kinnitab püha sõnaga, et päris tõsi kõik, tee mis tahad.

Eaka küll mina ka säältsamast uskuma, et ega hullu tüdrukut tea usku kedagi, mis

tal viga Mardiga jannata, lubab tüdruku ä võtta ja kõik tüdruk ees lahti vanamehel kui kiriku värat pühade ajal. Ja keda sa tead kahelda kui teine just isi oma silmaga näind. Ma ei teadnud, kas ikki täiesti seda isi uskusin, aga Meoka sauna aita ma enam ei läind ühelgi pimedal ööl. Välgutagu vana Mart oma kõverat nina ja valgeid kesapükse nurga taga!

Eaka küll, aga mõne aja pärast juhtusin Liisu endaga Põndaku karjamaa teerajal kohe ninapidi kokku. Hakkas teine juttu tegema, mina ka mõtsin, et mis siss, juttu ju võib ajada igaga, istusime kivi otsa, et mis tal ikka. Mu hingel hakkas kohe sihande imelik soe ja hää, et istu selle tüdrukuga siin kivil kas või viimsepäeva laubani, aga siiski kurat oli ikka seda mõtelda küll, et see noor tüdruk va Mardi koigaga jandab. Eaka küll, istume ja kõneleme, aga eks mina viimaks pärima kas ta ikka seda Marti siis tahab?

„Mihukest Marti?“

„Eks Meoka Marti ikki, Kuigatsi Jüri oli näind kui vana Mart oma kõvera ninaga ja kesapükste väel sinu juure aita enda vedand.“

„Ah, ikki vana Meoka Mart jah?“

„Ei no jeh, Mart jeh.“

Liisu hakkas jälle naerma nigu ükskord enne ja lausus mulle, et silmad endal kimendid rõõmust ja häämeelest:

„Sina ikki vist oled tõesti poolearuga!"

Kas mina jälle kannatan, et keegi mind näägutab ja hurjutab! Südames hakkasid kui teravad okkad pindlema, et jätsin tüdruku ja läksin kus kurat. Eaka küll, elan rahulikult paar kuud, aga tema ükskord mind tulnud taga otsima. Kutsub välja, et tema tahab minuga kõnelda. Olgus pääle, kui see tahtmine just on siis olgu.

Läksin õue ja istsime kapsaaia mulgule, aga tema pärima päris tõsise näoga:

„Kas sa ikka päris tõesti mind ükskord naiseks tahtsid?"

Mina rääkisin puhtast südamest, et sel korral oleks võtnud küll.

Aga tema jälle, kas mina nüüd teda enam ei taha. Ta tahab mind küll, sel korralgi oleks võind pulmad teha, aga mina —

Mina aga lõin käega, et võtku sind vana sarvik.

„Kui vana Mart sind enam ei taha, siis tullakse minu kaela jeh?"

„Ikki ta oma Mardi kõvera ninaga!"

Ja ta suust tuli sihuke hele naer, et kopli kaasik aina rõkkas. Oleks mul teise valla poiss pussi küljekontide vahele pistnud,

poleks see mitte nii valus olnud kui Liisu naer. Virutasin naerjale võraka kaelakondile, et käis murule maha kui mauk, kirusin, et enne kui ta siit õuest kadund ei ole, ma oma nägu kodus ei näita ja joosin aüdametäiega karjamaa võssa.

Õhtul kui koju tagasi tulin ei olnud teda siin näha. Aga pärast seda puges südamesse vastutahtmist kahtlus, et kas Tõramaa Jüri muidu hullu ei ajand, lõõpis ehk niisama tüdrukutele naeruks ja lõbuks. Pidin mitu korda Tässu Madise sauna juure minema, aga ei tihanud just ühelgi päeval.

Nii läks see sui mööda, talv ja hakkas teiseaastane heinaaeg. Olime parajasti „Roosteniidus" niitmas kui Kuigatsi Jüri suure käraga ja müraga tuli, et Tässu Liisu oma õue alla linalikku ära uppund. Mädanend purre läind paisul katki ja ülemineja kukkund vette.

„Kas isi hüppand või?"

„Ei ole, kuuled, et purre pooleks läind."

Mul hakkas hein silmi ees vibelema, sipelgad meelekohas tuliste ja tuliste kihama, aga viimaks pistsin kõigest hingest Meoka poole jooksma. Hing tahtis just kurku kinni jääda kui linaligu paistma hakkas. Ei olnd sääl aja raasukest kui kuuekäiksed üles

käärisin ja vette kargasin. Käperdin kõik kalda korka ja kividealused läbi aga Liisut ei ühtegi.

Viimaks hõikas Jüri ülalt kaldalt alla.

„Kes sääl all on?"

„Mina õh!"

„Madavere võeh?"

„Madavere õh!"

„Missa teed lääl?"

„Noh eks Liisut otsin, leiaks ehk teise veel üles, tahtis ikka mulle kangesti naeseks tulla, võtaks teise ä, kui veel eluga siit ilmatuma linaleo muda seest üles leiaks.

Aga Jüri pagan kukkus naerma kui hull:

„Missa muidu ajast viidad, Liisu uppus juba mineval nädalal, ammu juba vana Madis tõmbas teise välja, kolmapäeval maeti juba maha."

Mul oli nii kahju, et kõvasti vette sülgasin. Tulin linaleost välja, tõrvasin mädand purdenäru, väänsin kaltsudest vee ja istusin kaldale kivi otsa. Jüri hirnus ikka edasi:

„Küll sul olid aga koivad, mina saand näolegi."

Nii ta paganahahk naeris, aga mu süda valutas kui ukse vahele jäänd varvas. Viimaks küsisin talt, et kas see ikka õige oli, et Liisu selle va Mardiga jameles?

„Meoka Mardiga või?"
„Temaga jeh, isi ükskord rääkisid."
„Kas mina või? Kunas?"
„Ükskord jubil."
„Ei ole mina rääkind, nägid ehk unes."
„Kus ma's unes, kui sa ütlesid ise oma silmaga näind kui Mardi kõver nina ja valged kesapüksid aidanurga taha kadusid."

„Hehehe! No see võis tore olla, aga tead Madavere, mina seda Liisut küll ei usu!"
„Sina raibe ja isi —"
Tõmbsin talle sihandse tümaka, et linaleo kaldale kukkus kui kera, aga siis kärvasime kaklema, et puru taga. Peksin ja tapsin teda kunni mu süda tahedaks läks, jätsin teise viimati sinna oigama, ise komberdin suure vaevaga koju. Mitu päeva valutasid mul küljekondid ja sääreluud, aga hing oli nii imelik tühi, kui räästa kong süda-talvel. Eks kõik läks selle Jüri nahka, va lõõbard, ega mul poleks vaja olnud kerjata nüüd kui Liisu alles oleks olnud."

*

Madavere lõpetas jutu ja jäi nagu mingisugu tuimusega näol enda ette silmitsema. Tal oleks kui vana jooksvavalu ärgand, aga silmanurkades kui vesi kimelema löönd. Siis aga jõi ta savikannu põhjani, tõusis

puupingilt ja tuikus välja hangede keskele. Ta kere oli liig täis ja raske, aga vanad jalad nõrgad joodud humalavihast.

Väljas oli läind juba päris pimedaks. Ta komistas sügavate hangede otsa, ega leidnud teed oma onni manu. Kõik maailm oleks kui olnud niisugune imelik ja vildak, jalgealune kallutas kord ühte kord teise külgi, et Madavere iga minut ülepää lumme kukkus, säält aga suure vaevaga välja rabeles. Viimaks väsis ta ära ja jäi kahe hange õõnsusse istuma. . .

Sinna ta jäigi oma suure jõulu keretäiega, kesk külma lume- ja hangedemerd, sinise taeva alla, kus sirasid suured, heledad tähed. . .

SOOKAELAD

1.

Kaisma soine heinamaa oli peaaegu rabarinnas ja sääl ei kasvand muud kui kängujäänd jässmännad, soojõhv ja imalkange lõhnaga rabakaelad. Mida soojem ilm, seda enam nad lõhnavad, nad muutuvad kuumuses sitketeks kui väädid, ning neist tõuseb auru, mis linnud vaigistab, loomad uimastab ja inimesed väsitab. Mändade vaiguses okastikus aga hümasid vööblased, üheltooniliselt, aga helisevalt, kui kauge puhta terase kaja. Eellõunane lämi oli halvand kõik muud hääled, kuulda oli ainult lähedasi vikatiluiskamisi, mis kui määratumast kaugusest kostsid.

Kaugelt kuuldusid nendegi kahe inimese hääled, kes sääl keset lagedat sood niitsid hõredat ja lühikest jõhvheina. Need olid

Kaisma Juhanit Eppu. Nad niitsid juba hommikust saadik, juba sest saadik, kui niiske ja rõske sooudu paljad käed vikatilöele kohmetab ja vilu hommikutuul enne päeva algust ihu lõdisema paneb.

Kaare lõpetades, jättis Juhan niitmise, pühkis toore heinaga vikatilehe puhtaks, toetas end löe najale ja vaatas korraks Epu poole.

„Küll aga põletab teine!" ägas Epp löeotsa samblasse lüües ja karedat luisku mättasse pühkides.

„Eks tee kondid pehmeks," vastas Juhan vikatit veel kord pühkides ja siis aegamisi luiskama hakates.

Siis niitsid nad sõnalausumata edesi: Juhan ees, pikkamisi ja ehtsulaseliselt keerutades, Epp talle vilkasti ja kitsa kaarega järele udjates. Vahetevahel tõstis Epp silmad sihisevalt vikatilehelt ja vaatas Juhanille selga: see oli küürus, kuna Juhani turi ühetasaselt paremalle ja pahemalle poole õõtsus, pihad nõksatasid igast löögist pisut tagasi ning jalasääred oleks kui keerus olnud alaliselt kahtpidi liikumisest. See näis Epule naljakas, nii kena, et ta endamisi pisut muhatas, ja tuttav oli see selg ja küür, põlend kukal ja keerus sääred, nii tuttavad, et juba ilma vaatamata teadis, mihukesed

nad on, muutund polnud nad põrmugi selle viieaastase elu järele Kaismal. Jah, juba viiet aastat nägi ta seda selga ja küüru, nägi ka kuidas Juhan vahest vilksti ta poole vaatas ja siis kähku luisku hakkas nühkima. Vahest oli see vaade nii iseäralik, et Epule imelikud tunded pääle ajas. Kuid Juhan ei olnud talle veel midagi lausund. Imelik oli see, et Epp Kaismalt ära polnud läind, ehkki Karusekose perenaine talle kümme rubla palka aastas rohkem oli luband ja paremini sööta kui siit perenaine. Aga võta näpust! Niisama Juhangi, tal tulnud mõttessegi mujale teenima minna. See ei tähendand midagi, et neid silkudega ja tilgastand piimaga söödeti ja võid ainult lõunaks natukene leivaotsale anti. Nad sõid seda Epuga mõlemad, sõid, ega läind külast või kaugemalt paremat otsima. Midagi oli nende kahe inimese vahel, mis kõik silkude tulitused ja piima tilgastused võitis, need koguni tühiseks tegi. Juhani otsa vaadates tundus veniv piim Epule värskena ja muredana ning vihmasel sügisel polnud kartulite võtmine nii porine ega vastik, kui Juhan vaod lahti oli ajand. Kuid Juhan oli kole pikaline, oleks mõni nobedam mees olnud Kaisma aastasulaseks, siis vast oleks tüdruku salajased igatsused ammu täide läind. „Üks aigutis ikka on!"

oli Epp mõnikord iseendas Juhani kohta tähendand, kuid sellegipärast ei olnnd ta kannatus lõpnud, ta oleks kas või kogu oma eluaja oodand; sest ainsas ootamise mõttes oli tüdrukulle midagi ülendavat, mis võis kaaluda üles kõik elu kareduse ja raskuse, kui see südamesse puges ja peremehe märja linakatkumise nii vastumeelseks tegi.

Kuid Juhanil oli veel üks palju tähtsam asi kui Epp, mis ta siin kinni hoidis: sulane ihus hammast Kaisma karjamaa taguse söödidüki pääle, lootis sinna kord sauna ehita ja peremeheks saada. Lootussädemeke oli tekkind ühel pühadeajal, kui peremees õllekannust rüübates oli naljatades lausund, et Juhan võida võtta selle söödidüki õige endale, sauna pääle teha ja naisega elama asuda. Muidugi oli see ainult nali, mida peremees hääs tujus sulasega ikka puhub, kui päälegi väike kilk pääs. Aga Juhan hakkas pärast selle üle järele mõtlema. Mis siis kui see nii olekski, palgid saaks talu kuusikust ja Epu võtaks naiseks, appi maad juurima. Ega peremees vast keelaks, kuidas muidu nii kergesti sõna poetas. Juhan tahtis pärast seeüle ligemalt järele pärida, kuid päev kulus päeva järele, ega Juhanist saand pärijat. Aga omaks võttis selle mõtte küll, päevad otsa eietas üht ja sama, nägi juba

vaimus sulase silmaga oma sauna ja oma põldu.

„Ei tea, ehku juba lõuna," arvas Epp kaart lõpetades.

„Eks me siis lähe päälegi!"

Juhan lõpetas luiskamise, võttis kuue kaarelt ja nad läksid rabaranna küüni poole. Pehme valge sammal neelas igal sammul jala ja jahe roostevesi lirtsus varvaste vahelt Epule mööda säärt üles, kuna tüdrukul sellest mahedad judinad üle keha käisid, rinna lehe all magusasti lõppedes. Juhan aga astus ühetasasel pikal, laial ja laisal sammul ja tundis ainult, et on raske ja väsitav.

„Näeh, kuhu see Rabasauna Juula peaks vehkima!" märkes korraga Epp, lasi seelikusaba lahti ja hakkas möödaminejat altkäe vahtima.

„Noh, perenaisel nüüd aega sulaseid tähelepanna," tähendas Epp ja Juhan muhatas. „Eks alles mineval aastal kõõpis Jaaguga sedasama sooheina, ühed küla tüdrukud poisid olime kõik!"

Aga perenaise nimetus hakkas Jaagu mõttes nagu mingisugust lõnga harutama. See hargnes kui lõpmatu peen niit värtnalt. Mida sügavamale jalg samblasse vajus ja mida raskem ja väsitavam oli ta väljatõm-

mata, seda enam tundis sulane tuska oma praeguse elu üle.

„Orja peremeest ja söö tulitand silku,“ harutas, „aga orja endale ja söö siis tulitand silku, see palju parem!“

Ja Juhani tuimas ajus hakkas midagi valminema. See sündis küll kole pikkamisi, sama aeglaselt kui Juhan peremehe heinagi niitis, aga ta sündis natukehaaval ometi.

Kui Epp täna süües nagu ikka ägas:

„Küll on aga pala pagan!“

ei vastand Juhan nagu harilikult:

„eks tee kondid na hääks ja tümaks!“

vaid näis närides nagu mõne sala asja kallal juurdlevat, millega ta tüki aega maadles, nagu magamatu inimene pääletükkiva unega. Söömise lõpetades ja noa tuppe pannes vaatas Juhan Epule otsa, kuid täna oli see pilk pikem ja hoopis püsivam. Epul oli niikui nii ennegi palav, kuid selle pilgu all tundis, kuidas tal higi äkki päris nõrgudes mööda ihu alla hakkas jooksma. Tüdruk pidi päärätikuga nõretavat nägu pühkima. Kuid Juhan vaatas ikkagi veel ja tõustes uksepakult puudutas meelega küünarnukiga Eppu küljest. Tüdruk sidus leivakoti ja piimalassi ühte ja viskas kaksiti kuuse murdund oksale ning hakkas heinakantsi otsa ronima. Kuid kuivad heinad olid libamisi

ja libedad, ta libises säält ikka ja ikka tagasi. Siis aga tuli Juhan appi, avitas ta üles ja ronis ise järele. Vastu harilikkust märkas Epp, et Juhan talle lähemalle heitis kui kunagi enne. Kuid Epp ei nihutand meelega ennast kaugemalle, teise küüni nurka, vaid puges suurrätiku alla, nagu poleks Juhanit tähelegi pannud. Ta tegi, kui oleks kohe magama jäänd, kuid ta lebas uneta. Epp tundis, kuidas ta veri värskeis heinus lamades nagu soonis mahlana sulas, väsind likmed surisesid ja pindlesid magusal kihelusel. Ega Juhangi magama jäänd, vahtis aga pärani silmil katuse penne, aegajalt kärbest näolt peletades. Äkki kuulis tüdruk, kuidas ta teda nimepidi hõikas:

„Epp, Epp ae! Magad võeh?"

Tüdruk püüdis nagu läbi une vastata:

„Meh?"

Ja nüüd pajatas Juhan korraga arukalt:

„Ega see Kaisma karjamaatagune sööt nii halb olegi, vaatasin ükskord, põllupind nagu peremehegi kesal."

„Aga kivine teine."

„Eks kivid lähe sauna alusmüüriks."

„Ja võserik kah."

„Võsad raiume maha ja uudismaale külime rukki."

Kui Epp midagi ei leidnud vastata, küsis Juhan:

„Missa arvad, Epp?"

„Mis sääl arvata, eks nii ole kõige parem."

„Nii on hää küll, esimese rukkiseemne saame peremehelt ehk Rabasauna Jaagult, oli teisel tämmu päris kena,"

„Ja hobusekondi ostaks laadalt."

„Ostaks jah, paarirublase, aga saha laseks va Ketu sepa teha."

Ja kui Epp midagi kohe ei vastand, küsis Juhan jälle:

„Missa arvad, Epp, kas teeme nii?"

„Teeme päälegi."

„Tuleval suvel teeks sauna üles, seni elaks Kaisma tares."

„Palgid saaks viieaastaseks palgaks Kaisma koplist."

„Ahju teeme suure ja kerisega, kus odrakaraskit saab küpseta."

„Ja taari pätsi teha."

Kõneldes olid nad üksteisele ligemalle nihkund, kunni nad külg külje vastu seisid. Pikkamisi hakkas Juhani käsi Epule kaenlaauku libisema.

„Ära kõdista, Juhan, lase magada," karjatas Epp tüdrukuliselt.

Kuid Juhanil tulnud meelegi kätt ära võtta, vaid ajas selle ikka kaugemalle ja kaugemalle riiete alla.

„Juhan, kassa hull oled võeh?!“

Epp rabeles ja vähkles, kuid Juhan pigistas ja mulis, ega hoolind Epu aietamisest. Epp katsus vastupanna, kuid Juhan oli imetugev ja ta suured, karedad käed kui tangid, nii et tüdruk varsi enam nende vastu ei jõudnud, päälegi kui ta seda tegi moe ja plikaliku häbenemise pärast.

Väsimuina jäid viimaks ühe suurrätiku alla magama. Magus oli vist uni, sest ta vältas kunni pooleni õhtupoolikuni. Epp ärkas esimesena ja hirmus sedamaid. Ta raputas Juhanit ja hõikas:

„Juhan, pime, vaata kus päe, kui peremees näeb!“

Juhan kargas üles rutem kui muidu. Jah, mis siis kui peremees näeb, et sulased pool söögivahet maha magand. Ruttu nabisid nad jalad kinni, uniseid silmi pöidlaga vägisi lahti rebides ja võtsid vikatid räästast. Karjad olid juba ammu metsas, kellukene tilksus siinsamas aia taga, õige lähedal.

2.

Ühel suvisel pühapäeval, kui peremees lehte luges, istusid Juhanit Eppu talu aidatrepil ja harutasid sauna tegemist.

„ No eks sa mine küsi kord ära juba!“ arvas Epp.

„Ei tea kas praegu maksab, näe lehte loeb teine, ei salli segamist?“

„No ükskord pead sa ju ometi küsima!“

„Seda'nd küll.“

Ja Juhan läks mäele.

„Ei tea kas peremehel on natukene aega?“

Peremees pani lehe ja hakkas vaskoraga piipu urgitsema.

„Mis siis oli?“

„Ega suurt olnd midagi.“

„Tahad palka saada?“

„Ei seda'nd ole, tahtsin selle sööditüki üle pärida.“

„Mihukese?“

„Selle ikka, mis sääl karjamaa taga.“

„Ruunaraipe vaheäärse või?“

„Sellesama. Tahtsime Epuga sinna sauna teha, ei tea mis peremees sellest arvab?“

„Ah, sauna jah?“

„Jah, läheks sinna elama, juuriks söödi üles.“

Seepääle ei vastand peremees midagi, hakkas uuesti lehte vahtima ja tegi kui loeks, aga ise mõtles:

„Lase neil saun üles teha, siis risuks igal pool ees, kord puudub lehm vilja, säält kaob halg metsast puuriida otsast, siis jälle tuleb oma nurumistega hädaajal: kui ainult vakagi rukkid saaks, näe lapsed näljas, endal aga kanakari tõmbab suve otsa põlde mööda, aina pahanduseks võta teised kaela.“

„Ega tea, kuidas siis jääb?“ osatas Juhan uuesti.

„Ei taha teist ikka just ära anda, mõtlesin ise teise sel sügisel üles künda, põldu nagu vähepoole.“

„Või vähe!“ mõistis Juhan aina imesta, „sada vakamaad ja veelgi vähe!“

„Ega teist nii ilma olegi.“

„Siis ikka me Epuga seda sööditükki ei saa?“

„Hakka igale andma, omale jäävad viimati paljad näpud!“ püüdis peremees naljata, kuid Juhan jõlkis juba ukse poole.

„Noh, mis ta rääkis,“ küsis Epp.

„Kuradi koi, ei taha, et teine ka maaotsale elama saaks!“

„Ei luband?“

„Kussa sellega! Anna ikka juure, vähe öeldi veel omal olevat!“

„Või vähe!"
Ja Epp lõi kaht kätt kokku.
„Tahab sügisel teise ise üles künda."
„Kassa kuule!"
Siis jäid mõlemad mures tummalt enda ette vahtima. Juhan nohises tõrssis aga Epp näpitses pastalt paigata, taheline nõel piinlikult kõvasti huulte vahel.
„Aga on ju veel teisigi talusid, ehk mõni peremees heldem," leidis korraga Epp, nööriotsa hammastega peenemaks kiskudes.
„Ei usu, ühesugused ihned ja kadedad kõik!"
„Aga võid ju kuulata sinna-tänna."
Ja järgmisel pühapäeval läkski Juhan kuulatama.
Aga peremehed oleks kui kõik Juhaniga kiusu ajand. Mõnel neist oli sööti küll ja küll, teine oli puhast põldugi larakakaupa maha jätnud, aga ükski neist ei tähind kübemekestki ära anda. Juhan tuli koju tagasi sama targalt kui läindki oli.
„Ei paremat ühti?" küsis Epp.
„Mitte midagi, parem kui põleks läindki, neile aina naerda."
„Naersid sind?"
„Igaüks nöögutab, kuidas oskab, aina kuula aga peremeeste tarkusi!"
„Mis neil viga hirvita!"

Juhan ei vastand see pääle musta ega valget, aina hakkas nühkides talutare poole minema. Kuid sääl tekkis tal peremehega sõnelus, kus ta viimast mõjuvate sõimusõnadega ülistas ja enese tänasest päevast sulasest lahti ütles.

„Kussa nüüd siis lähed?“ päris Epp, kui nägi Juhanit tööriideid puntrasse siduvat, „põle sul ju kohta-paika kuskil!“

„Mõne koha ikka saab, sulaste pääle ju kõik peremehed maiad.“

„Kuskille teadupärast on või?“

„Tegin kaubad Arutsaare ära, eks teine aasta näe, kus jälle saab.“

„Sa jääd siis eluks ajaks sulaseks?“

„Ei pääse ju kuhugi!“

„Sa ei tahagi enam mind, Juhan?“ küsis Epp, nutumaik suus.

„Mis sääl tahta, kui sul ei maad, ei sauna, ega kedagi!“

„Seda küll, aga . . . aga kus ma lähen, kõige maailma naeruks. . .“

Ja Epul läksid esiti laud ja siis silmad üleni niiskeks.

„No missa'nd sedasi! Sa mõistad ju isegi, mis sulane naisega peaks tegema!“

„Missa's just sulaseks siis . . . võiks ju mõneks muukski . . . aga ei taha, ei taha enam, sai sellest küll . . . põle enam vaja. . .“

„No mis muuks ma siis hakkaks?"

„Ah, muuks . . . kas või minupärast sennikauaks moonakaks, kui mujale näeb. . ."

„Ah, mõisa moonakaks. . ."

Ja Juhan jäi Epu nuuksudes pisut mõtlema, kuid ivakese aja pärast võttis tare poole jõlkuda.

„Kussa's nüüd lähed," päris Epp.

„Lähen ütlen peremehele, et selleks aastaks veel paigale jään, saab siis näha tuleval aastal, kuskile mõisa või mujale."

Epp muhatas niiskeil silmil, talle paistis Juhan äkki isesugusena hääna, kallina mehena ja lõpmata armsana. . .

3.

Sügisest talve olid Juhani-Epu pulmad, aga Jüripäevast hakkasid mõisa jalamoonakateks.

Vastumeelselt venis Juhan mõisatööl ning ta laiskusel ega pikalisusel polnud lõppu. Äraräägimata vastik ja kõrvusööv oli mõisa teotoa kell. Aga mitte Juhanille üksi, kogu mõisa moonakakarjale. Kõik nad olid samasugused hädalised kui Juhangi, kel ei kohtapaika kusagil olnud Nende seas oli juba vanugi perekonna isi, kellel kogu elu teotoa pigistavate seinte vahel oli mööda läind, oli noori naesemehigi, nagu Juhan, kel see

vedel vägisielu alles algas. Kuid viimastel oli ometi lootustki siit kord pääseda, ham bad ristivajuta ja pika kolikoorma reaga suurele teele aplaagrisse lüüa. Sest ega keegi nalja pärast moonakaks hakka, peab viimne hinegpidu, äärmisem häda sundima, kui end mõisa lähed kuulama. Ja kõik need mõisate moonakamajade lamedad katusealused on täis neid, kel hing juba lõngaga kaelas, kel ei enam muud väljapääsu teed, et sa aga kusagil olla saaks ja näljaseid lapserajakaid toita! Juhanil polnud neid rohkem kui üks, aga kes juba mõningaid aastaid oli eland teorehes, neil oli teenimiseaastaid ja lapsi ühepalju. Hädaga inimene kange siginema ja noor moonakas mässib enda aast-aastalt ikka rohkem kinni, neid sööjaid suid tekkib ikka rohkem ja rohkem, ega pääsegi lõppude lõpuks enam mõisast valla. Ja lapsed-kalkarid, need on põrsastega nii ühte moodi, et kas või kärva siiasamasse porilompi!

Juhan elas alles esimest aastat, ega olnud seepärast veel nii tusane ja kiuslik eluga, ainult vandus ja kirus vahel halval päeval mis jaksas, aga et ta kellelegi külla nurisema ja hädaldama oleks läind, ei seda olnud. Tegi tööd kui sunniti, varastas herra päeva, kus aga mahti sai.

Pikad ja rasked olid päevad Juhanille kui Epulegi, nii pikad, et kas või poo end uksepiidale. Aga ühel õhtul, kui Juhan jälle kirudes ja põhjates mõisast koju tuli, tähendas Epp, piimaliuda lauale seades:

„Käis täna üks külaline."

„Kessi?"

„Eks endine Tibina sulane Jaak."

„Mis ta's tahtis?" päris Juhan suutäitpurres.

„Tahtnud kedagi, sõitis mööda, tundis minu õue ära, tuli sisse ja ajas paar sõna juttu."

„Kus ta's nüüd järjega on ja elab?"

„Elavat naisega rabas, omas saunas."

„Kus rabas?"

„Ördi laugaste taga, kus mujal."

„Ja omas saunas?"

„Päris ikka omas kohe, põldugi mõne vakamaa rabarinnast üles juurind, elavat ilusti ära, ega teise käsualune põle kah."

Aga Juhan hakkas naerma:

„Rabas nüüd mõni elab, kas mõni seda enne kuulnud, soos mõni kurg aina hingitseb, sel tiivad, aga inimene... ajas sulle muidu hullu!"

„Kusta hullu'nd ajas, juba neli, viis aastat..."

„Ja põhja pole siiamaani veel vajund?" muheles Juhan.

Kuid Epp tähendas sespääle pahaselt:

„Ime, et sa oma teorehega veel taeva põle tõusnud!"

Aga Juhan jäi söömist lõpetades pisut mõtteid eietama.

„Ega tea hullu, viimati saab sooski elada!"

Kuid see oli ainult nıuhelus, raba ei mikskiks panek, aga kui päevad jälle moonakal endist viisi venima hakkasid, tükkis see mõte Juhanille tihti pähe, esiti ainult naljana, kuid siis ikka tõsisemalt ja tõsisemalt.

„Kurat, kord ka õige rappa minna, just kiuste, olgu sääl kas või sadakorda halvem, kui siin moonaka tares, aga sääl on oma nälg ja oma puudus, siin aga nälgi teistele!"

Ja järgmisel pühapäeval läks Juhan Ördi maile kuulama. Endine Tibina sulane Jaak istus uksepakul ja suitsetas piibutobis ubalehti, kui Juhan järjega sinna maale jõudis.

„Näh, Jaak omale lossi keset laugast löes lööınd,nii mis uued vaigused palgid lümmivad kohe!"

Aga Jaak imes enne mõne popsaku piipu, kui tähtsalt vastas:

„Olgu ta loss või onn, põllul ehk rabas, kui ta aga oma päralt on."

See oli kogu Jaagu elutarkus, ning sestsamast päevast pääle sai see moonaka Juhanigi omaks. Juba sama sügise Jaagupi päeval ütles Juhan enese mõisast lahti ja ostis maatüki rappa.

„Juhan teeb nalja, ärge uskuge!" kahtlesid habemikud moonakad.

Aga Juhan ei teind nalja, kui mõnele naabrile omast rappa minekust kõneles. Juba järgmisel kevadel hakkas sääl maad juurima ja midagi majasarnast ehitama, mis ta ise hädaonniks kutsus. Ööd kui päevad miilgasid kütised põleda ja suitseda. Kraavid kaeveti risti-põiki maast läbi, räss ja rämps kaabiti hoolikalt kokku, nende hunnikud jäeti tulikuhja südameiks. Nende otsa loobiti mättaid, ronte, mulda, kuna elus tuli tikuga südamesse pisteti, kus ta esiti nagu salaja hingitsema hakkas, kuid siis paksu suitsu näol hunnikust õhku immitses. Põletet maale küliti esimene puhas viljaseeme ja idanema hakkas see nagu päris põllulgi, päälegi lopsakalt see andis Epule ja Juhanille aina õhinat ja hoogu: söögiajata raameldeti päev, ööstki laenati jatku. Juhan oli laiskuse ja venimise mõisaväljale unetand, imestas isegi kui palju jaksaks tööle vastu. Ime oli möödaminejal peremehil vaada, kuidas see igavene sulane korraga nii äkki tööd oli hakkand armastama. See meeletu tõmbab ju ühe aastaga kogu soo pahurpidi!

Aga kui onn juba keset maalapikest sootuks valmis oli, raskemad maalaastamistööd tehtud said, noor vili sinetavana uudismaal lükkima hakkas, tundis Juhan ühel päeval suurt kändu kaaludes nagu valu pistet rinde all.

Ta jättis kangi ja istus vähe mättale piipu panema ja tubakapuru tobisse nabides mõtles endamisi:

„No kui ikka jõuaks, juuriks siit sügiseks hää suure talu üles". Ja istuja muhatas.

Kuid jääle kangi võttes ja kaaluma hakates, lõi valupiste uuesti rindu. „No eks põle hull", arvas Juhan, aga katsus edesi kaaluda. Kuid valukiskjad hakkasid rindealust kokku kiskuma, nii et Juhan muud ei saand, kui küütsus koju minna.

„Eks sa heida sängi, ära venitand, mis sääl muud! Ma teen sulle vähe palderjaani viina". Ja Epp läks palderjaane põõsaste äärest korjama ja neid viinasse segama.

„Oled enda viimaks ära kakestand", kahkles Epp.

Aga Juhani valu ei annud ööl ega päeval ivakestki tagasi, haledasti oigama võttis päris vana mehe. Ei mõjund Epu palderjaanid, ega tuliviha ingvere juurikate viingi.

„Käristasid neid va raskeid ronte kaaluda, tapsid enda wiimaks päris ära!" hirmus Epp, kui Juhan teiselgi päeval veel asemelt ei tõusnud. Aga Juhan jäi kolmanda päeva hommikulgi veel sängi hirmust valu karjuma.

„Kas ta vahest paremaks ei lähe kah?"

„Aina hullemaks", oli kole sõna, mis hirmund Epp igal silmapilgul haige mehe käest kuulis.

„Sured viimaks äragi, kuhu meie's jääme!"

„Ä karda Epp, ega vaene na hõlbsasti sure, vaesel visa hing, vaene ei sure tappeski!"

Ega ta esiti uskund, aga mida kauem see vältas, seda enam hakkas isegi lootust kaotama. Aga neljandama päeva õhtul aimas korraga midagi imelikkn.

„Epp, Epp ae! Mu jalad hakkavad külmaks minema!"

See hüüe tegi Epu peaaegu nõdraks.

Aga järgmisel silmapilgul hõikas Juhan äkki nagu wõidurikkal häälel:

„Epp, Epp ae! Saan kärvatagi omal maalapil!"

Ja ta suri ägedais valukrampides, väherdes asemel, kisendades ja karjudes järele andmata valus, mis ta ihu hundina sõi.

Aga kui ta valges, värvimatus kirstus, harilikus ja igapäevases, sulaste ja moonakate puusärgis, mööda ääretu viletsat, rässlist ja rämpslist rabateed surnuaiale viidi, tahtis nagu see värvimatu kast kõigile neile suu sisse karjuda, kes säält ülalt mägedelt lokkavate viljade keskelt alla rappa vaest puusärki silmisid:

„Sain kärvatagi omal maalapil!"

Viljandis, 1917.